

Samen 18 en vooruit

Onderzoek van en voor jongeren

Samen 18 en vooruit

Een participatief onderzoek naar hoe jongeren uit de jeugdzorg de overgang 18-/18+ ervaren

PAja!
PARTICIPATIEVE KEURINGEN EN VERBETERONDERZOEK

Samen 18 en vooruit

Een participatief onderzoek naar hoe jongeren uit de jeugdzorg de overgang 18-/18+ ervaren

Inhoudsopgave

Maarten Davelaar, in samenwerking met Jongerenteam 'Samen 18 en vooruit', Straat Consulaat, Stichting Mara en Fietje Schelling
Februari 2021

Dit project van Straat Consulaat en stichting Mara is mogelijk gemaakt door:

Den Haag

MAARTEN SOCIAAL
DAVELAAR ONDERZOEK
& INNOVATIE

Hoofdstuk 1 Inleiding

Een team van tien jongeren (19-24 jaar) met ervaring in de jeugdzorg deed onderzoek onder 31 mede-jongeren naar hoe zij de overgang van 18- naar 18+ ervaren of ervaren hebben en hoe ze aankijken tegen de begeleiding die ze daarbij krijgen of kregen. Een belangrijk doel daarbij was om te achterhalen wat jongeren zelf zien als verbetermogelijkheden. Betrokken in het onderzoek – naast het Jongerenteam zelf - zijn twintig jongeren in de jeugdzorg die nog 18 moesten worden en elf jongeren tussen 18 en 24 jaar met ervaring in de jeugdzorg.

Het participatieve project duurde twee jaar (2019-2020). De kern van de werkwijze: er wordt een team gevormd uit een groep jongeren met ervaring. Na een uitgebreide training verzamelt dit Jongerenteam zelf op een gestructureerde manier ervaringen van mede-jongeren over de overgang 18-/18+ en trekt daaruit zelf lessen voor verbetering van deze overgang naar meerderjarigheid. Dat doen ze met ondersteuning van een aantal beroepskrachten (begeleiders, onderzoeker, adviseur).

De jongeren kozen als naam voor hun project 'Samen 18 en vooruit', om aan te geven dat ze als team met elkaar deelden dat ze allemaal ook die lastige horde hadden moeten nemen, vaak vanuit een wankelende situatie. De naam gaf ook aan dat ze zich verbonden voelden met de jongeren die ze gingen interviewen en die nog 18 moesten worden. En tenslotte wilden ze met de naam laten zien dat zij zelf hoopvol naar de toekomst kijken en andere jongeren graag met tips en adviezen willen helpen dat ook te doen.

Groei aantal dak- en thuisloze jongeren

Initiatiefnemers van het project waren Straat Consulaat Den Haag en stichting Mara: zij zijn beide in de Haagse regio actief in de ondersteuning van dak- en thuisloze jongeren. Waarom vonden zij het belangrijk dit project uit te gaan voeren? Het aantal dak- en thuisloze jongeren tussen de 18 en 30 jaar oud is in tien jaar tijd verdrievoudigd van 4.000 jongeren in 2009 naar 12.600 in 2018¹ en die groei zet tot nu toe door. Aan aandacht voor het probleem heeft het door de jaren heen niet direct gelegen: de nationale Ombudsman, de Kinderombudsman, lokale Ombudsmannen en de Algemene Rekenkamer brachten kritische rapporten uit. Opeenvolgende staatssecretarissen van VWS 'adopteerden' het probleem. Vele adviezen en plannen volgden, lokale en landelijke belangenbehartigers en dak- en thuisloze jongeren zelf deden en doen veelvuldig hun verhaal. Momenteel proberen de landelijke overheid en gemeenten via het nationale Actieplan dak- en thuisloze jongeren opnieuw om de trend te keren en het aantal jongeren zonder thuis te verminderen.²

Overgang 18-/18+ als knelpunt

Uit onderzoek blijkt dat veel jongeren tussen de 18 en 27 die een beroep doen op opvang, eerder jeugdzorg/jeugdhulp³ hebben gekregen. Ook is gebleken dat de overgang van de jeugdzorg naar vormen van ondersteuning die volwassenen krijgen vaak niet goed verloopt en een oorzaak kan zijn voor gebrekkige hulp en daarmee tot langdurige verergering van problemen met soms dakloosheid tot gevolg. Het is een te 'harde knip' in de hulp aan jongeren.

In Den Haag wordt dat onderkent. In het Haagse jeugdbeleid 'Haagse jeugd, samen aan zet' staat dat bijna 12% van de Haagse jongeren onder de 18 jaar ondersteuning ontvangt. Deze ondersteuning eindigt vaak op de dag dat jongeren 18 worden, ondanks dat sinds enkele jaren de mogelijkheid bestaat om op vrijwillige basis 'verlengde jeugdzorg' te krijgen. De gemeente Den Haag realiseert zich dat een deel van de jongeren op dat moment nog niet zo zelfstandig (volwassen) is, dat zij hun eigen plan kunnen trekken. Deze uitdaging wordt nog complexer als er ook sprake is van een GGZ indicatie of als er sprake is van een licht verstandelijke beperking (LVB): de Wet Langdurige Zorg (WLZ) kent een hogere toelatingseis dan de Jeugdwet waardoor jongeren soms niet worden toegelaten tot de WLZ en dus ook geen vergoeding meer krijgen.

Organisaties als Straat Consulaat en Stichting Mara hebben vaak contact met jongeren die op hun 18^e uitstromen uit de jeugdhulp en zich een aantal jaren later weer melden bij het Daklozenloket voor opvang. Bij het JIT (Jongeren Interventie Team) melden zich veel ex-jeugdzorgjongeren aan die toen ze 18 werden geen verlengde jeugdhulp meer wilden, maar die op het vlak van bijvoorbeeld huisvesting, schulden of verslaving in de problemen zijn gekomen. In de inventarisatie 'Knelpunten 18-/18+'⁴ (2016) gedaan door JONG doet mee⁵ en de Haagse Jeugdbondsman valt te lezen dat in 2015 700 jongeren gebruik hebben gemaakt van JIT-hulp, waarvan 363 jongeren tussen de 18 en 21 jaar. Meer dan 60 % van deze jongeren had vroeger jeugdhulp.

'Weet je wat het is, wij geloven in wat we doen'

(lid jongerenteam)

1 <https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2019/34/aantal-daklozen-sinds-2009-meer-dan-verdubbeld>

2 <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/rapporten/2019/03/14/actieprogramma-dak-en-thuisloze-jongeren-2019-2021>

3 We gebruiken deze begrippen door elkaar in dit rapport.

4 Inventarisatie onder 12 zorgaanbieders: Anton Constandse, De Jutters, GGZ Delfland, GGZ Rivierduinen, Horizon Jeugdzorg en Onderwijs, Ipse de Bruggen, Jeugdbescherming West, Jeugdformaat, JIT, Leger des Heils, Opvoedpoli, Schakenbosch.

5 JONG doet mee! is het regionale platform van jongerenraden/cliëntenraden en jongeren met ervaring in de jeugdhulp in Haaglanden. Jongeren van het Straat Consulaat zijn actief binnen dit platform.

Basis op orde/Big 5

Als het moment van de overgang van 18- naar 18+ zich aandient, mag de hulp niet stoppen voor de basis op orde is. De ondersteuning van een jongere moet kunnen doorlopen na het 18^e jaar. Organisaties en groepen als de Jeugdbondsman Den Haag, 'JONG doet mee', de ExpEx⁶ en de jonge vrijwilligers van het Straat Consulaat (de Achterban jongeren) hebben daar op aangedrongen. Via een toekomstplan dat jongere en begeleiding opstellen moet duidelijk worden hoe dat bereikt gaat worden. 'JONG doet mee' heeft de 'Big 5' bedacht om op een heldere manier vijf belangrijke onderdelen van de 'basis op orde' op een rij te zetten.

Zij zeggen: de hulp mag pas stoppen als aan deze vijf voorwaarden is voldaan⁷:

1. Ik heb een dak boven mijn hoofd: een passende woning, betaalbaar, alleen of met anderen.
2. Ik ga naar school, studeer of werk dagbesteding (school/werk).
3. Ik heb een volwassene waar ik altijd op terug kan vallen. Ik heb ook een hulpverlener die me als het nodig is kan ondersteunen.
4. Ik ben goed voorbereid op mijn financiële zelfstandigheid. En heb iemand die me met geldzaken kan helpen als het nodig is.
5. Ik heb een sociaal netwerk.

En nu de praktijk...

In het Haagse jeugdbeleid is de 'soepele overgang naar volwassenheid' inmiddels één van de hoofddoelen. De gemeente vraagt uitdrukkelijk aan organisaties die jeugdhulp aanbieden daarvoor zorg te dragen. De vraag is of dat ook echt lukt in de praktijk. Worden de essentiële zaken die de Big 5 noemt ook echt gerealiseerd voordat jongeren 'losgelaten' worden? En wordt daarbij consequent gewerkt met een eigen toekomstplan voor elke jongere? Eén van de belangrijkste manieren om dat vast te stellen is door het jongeren zelf te vragen. Dat hebben de initiatiefnemers van dit project gedaan, samen met een groep gemotiveerde jongeren zelf. Dit onderzoek vormt daarmee ook een goede aanvulling op de genoemde inventarisatie van knelpunten die de aanbieders van jeugdhulp tegen komen.

MotivatIE leden Jongerenteam

- Mede-jongeren aan het woord laten
- Meer inzicht krijgen in hoe jongeren zelf naar de overgang 18-/18+ kijken
- Bijdragen aan verbeteringen in de jeugdhulp & de overgang 18-/18+: te veel jongeren komen nu niet goed, op straat of in verkeerde handen terecht
- Er zijn veel geluiden dat dingen misgaan, we moeten het een keer goed op een rijtje zetten.

'Bij mij ging het na mijn 18^e verjaardag niet lekker, ik zou willen dat het voor jongeren na mij wel goed gaat.'

(lid Jongerenteam)

40 verhalen

De ervaringen van de 31 jongeren die aan het woord zijn gekomen in dit project, aangevuld met die van de tien Jongerenteamleden, tonen in de eerste plaats de kracht van deze jongeren om in de vaak ingewikkelde situatie waarin ze verkeren overeind te blijven. Deze ongeveer 40 verhalen bevestigen ook de noodzaak om hen niet los te laten, de begeleiding niet te stoppen voordat 'de basis op orde' is.

Het onderzoek levert ook een scherp beeld op van de verschillen tussen goede beleidsvoornemens en de dagelijkse praktijk. De onzekerheid waarmee nog veel jongeren hun achttiende verjaardag tegemoet gaan springt daarbij vooral in het oog. Dat zoveel jongeren het achterste van hun tong hebben laten zien, open over hun onzekerheden, fouten en toekomstverwachtingen waren, is in de eerste plaats te danken aan de cruciale rol die de jongeren met ervaring speelden in dit onderzoeksproject: vanaf de opzet en vraagstelling, via het uitvoeren van de interviews en de focusgroepen tot aan het gesprek over de duiding van de uitkomsten.

Kracht van het Jongerenteam (volgens de deelnemers zelf)

- We hebben allemaal ervaring met jeugdhulp
- We zijn onafhankelijk van instellingen of gemeente
- We kunnen respectvol omgaan met elkaars kwetsbaarheden
- We zien elkaars kracht en kwaliteiten en kunnen elkaar aanvullen

6 <https://www.expex.nl/>

7 <https://www.jongdoetmee.nl/the-big-five/>

Hoofdstuk 2 Opzet en uitvoering

In dit hoofdstuk staan we stil bij de opzet en de uitvoering van het project.

Jongerenteam en ondersteuners

Het onderzoek is uitgevoerd door een team van in totaal 10 jongeren⁸ tussen de 19 en 24 jaar die zelf ervaring met de jeugdzorg hebben gehad. Het Jongerenteam bestond uit: Amal, Charlotte, Demi, Fatima, Kim, Lisa, Louisa, Robin, Sylvana en Vaish. Het Jongerenteam had de hoofdrol in de uitvoering van de onderzoeksactiviteiten (interviews en focusgroepen) en de laatste en bepalende stem bij het opstellen van de adviezen die uit het onderzoek kwamen.

Joy Falkena (Straat Consulaat) en Hester Talsma (stichting Mara) begeleidde dit team gedurende het hele proces van teambuilding, via ondersteuning bij het werven van jongeren die geïnterviewd wilden worden tot en met opstellen van de adviezen en tips. Samen met Maarten Davelaar (onderzoeker) verzorgden zij ook de training. Maarten Davelaar analyseerde de uitkomsten van interviews en focusgroepen en verzorgde deze rapportage. Verder maakten Elly Burgering (projectleider, directeur Straat Consulaat, opgevolgd door Marlies Filbri), Marc Bollerman (directeur Stichting Mara) en Fietje Schelling (onder meer adviseur jeugdhulp, ondersteuner van het platform JONG doet mee! en landelijk coördinator ExpEx) deel uit van de projectgroep.⁹ Verder waren voor de uitvoering van het project uiteraard alle jongeren die meewerkten aan de interviews en focusgroepen van groot belang, evenals de medewerkers van de jeugdhulporganisaties die het Jongerenteam en begeleiders in contact brachten met 'hun' jongeren.

'Dit project heeft mijn ogen geopend voor wat er nou echt nodig is om goed te kunnen helpen: nabijheid en het écht zien en horen van de jongeren waarmee je werkt.'

(Hester Talsma, begeleider Jongerenteam)

'We zeggen al jaren dat de overgang van 18-/+ beter moet, deze ervaringen maken heel duidelijk hoe belangrijk dit is.'

(Joy Falkena, begeleider Jongerenteam)

PAJa!-methode

De participatieve opzet van het project is geïnspireerd op de ervaringen met de PAJa!-methode voor participatieve keuringen en verbeteronderzoek. In veel grote steden, waaronder Den Haag, is de afgelopen 12 jaar met deze methode gewerkt.¹⁰ Gebruikers van opvang-, zorg- en welzijnsvoorzieningen spelen daarbinnen de hoofdrol. De kern van de PAJa!-methodiek is dat zij zelf de voorzieningen waar zij gebruik van maken en de begeleiding die zij ontvangen onderzoeken, beoordelen en mee helpen verbeteren. Het effect is tweeledig: door inzet van ervaringskennis verbetert de dienstverlening van organisaties (en van ketens van voorzieningen). Tevens kunnen de deelnemers hun vaardigheden vergroten en draagt de inzet van PAJa! bij aan het versterken van de regie van mensen over hun eigen leven. PAJa! kan worden ingezet binnen afzonderlijke voorzieningen en instellingen of zich richten op beoordeling en verbetering van (organisatie overstijgende) lokale dienstverlening. Zoals bijvoorbeeld dagbestedingsvoorzieningen of de keten van voorzieningen voor dak- en thuisloze jongeren.

Belangrijk verschil met de reguliere PAJa!-aanpak was dat binnen 'Samen 18 en vooruit' de focus lag op het verzamelen van de ervaringen van jongeren rond een bepaald thema (in dit geval overgang 18-/18+) en niet zozeer op de ervaringen van jongeren met een specifieke (jeugdzorg)organisatie of een specifieke vorm van begeleiding. De nadruk ligt daardoor in dit project op organisatie-overstijgende adviezen voor verbetering.

Ervaringsdeskundige jongeren kunnen een heel waardevolle bijdrage aan onderzoek kunnen leveren. Als co-onderzoekers kunnen zij een belangrijke rol spelen in de bepaling van de aanpak (bijvoorbeeld keuze onderzoeksmethoden, werving van te interviewen deelnemers) en de precieze vraagstelling. Ook kunnen zij zich goed inleven in de jongeren die ze interviewen en kritisch doorvragen, wat de onderzoeksresultaten ten goede komt. Jongeren zijn bovendien vaak opener tegen andere jongeren en vertellen soms ook andere dingen.

De betrokken jongeren krijgen door hun deelname aan het project meer vaardigheden tot hun beschikking, waaronder algemene onderzoeksvaardigheden, interview- en presentatievaardigheden en vaardigheden om te werken in een team en aan een lang project. Eerdere evaluaties van de PAJa!-methode¹¹ laten zien dat deze vaardigheden door de grote eigen rol (eigenaarschap) van de jongeren binnen het project vaak beklijven en leiden tot blijvende empowerment van de jongeren.

8 Aanvankelijk zijn 8 jongeren getraind, daarna nog 3. De deelname van enkele jongeren nam af gedurende het project, maar het merendeel bleef heel actief.

9 Leden van het Jongerenteam, Joy Falkena en Fietje Schelling leverden bovendien commentaar op verschillende onderdelen en versies van deze rapportage.

10 In Den Haag door Stichting Mara en Straat Consulaat met jongeren uit de opvang, en door Straat Consulaat en platform De Achterban rond de dagbesteding in Den Haag voor mensen uit de maatschappelijke zorg en de maatschappelijke opvang.

11 Zie bronnenlijst voor evaluaties uitgevoerd door het Verwey-Jonker Instituut.

Teambuilding

Het Jongerenteam heeft in het voorjaar van 2019 een intensief teambuildings- en trainingsprogramma van acht avonden gevolgd. Ook daarna heeft het verder opbouwen en behouden van het onderlinge contact veel aandacht gekregen. Er werden regelmatig bijeenkomsten gehouden met de begeleiders en het Jongerenteam om over het onderzoek te brainstormen. Er werd samen veel nagedacht over het werven van de respondenten, bedenken van nieuwe manieren (de focusgroepen) om zoveel mogelijk kennis te vergaren. Tijdens deze bijeenkomsten werd bovendien steeds samen gegeten, om de onderlinge band te versterken. Daarnaast zijn er andere creatieve teambuildingsuitjes georganiseerd. Naast deze bijeenkomsten werd er in een groepsapp regelmatig aan elkaar een update gegeven. Ook was er – vanuit de begeleiders en onderling – aandacht voor het emotionele welzijn van de deelnemende jongeren. Er werd regelmatig gebeld als iemand even niet lekker in zijn vel zat en appjes met 'hoe is het met je?' werden vaak verstuurd. Ook kwamen de jongeren regelmatig langs op kantoor voor een praatje.

Trainingsprogramma

In acht intensieve trainingsavonden (4 uur per avond) zijn de jongeren getraind in onder andere de grondhouding bij onderzoek doen, communicatietechnieken, presentatievaardigheden, praktische interviewvaardigheden en het werken met toestemmingsformulieren. Veel aandacht ging uit naar het op een goede manier inbrengen van de eigen ervaring in het project en het omgaan met lastige situaties in de interviewpraktijk. Er is veel geoefend via (feedback op) proefinterviews en rollenspellen – zowel met elkaar als met acteurs. Het ging daarbij bijvoorbeeld om vragen als:

- Hoe kom je over op anderen?
- Onbevooroordeeld interviewen: laat je niet leiden door je eerste indrukken over iemand
- Hoe leg je kort en overtuigend kern en doel van je onderzoek uit
- Hoe ga je om met mensen die bijvoorbeeld:
 - alleen korte antwoorden geven
 - snel afgeleid zijn
 - boos of geëmotioneerd worden
 - om hulp vragen
 - zich aan je opdringen.

Het jongerenteam bedacht tijdens de trainingen ook zelf de projectnaam, ontwierp een wervingsflyer en maakte een wervingsfilmpje. Ook bedachten de jongeren zelf de vragen voor de interviews gebaseerd op de thema's van de Big 5. Samen met begeleiders en onderzoeker werd daarna een vragenlijst opgesteld waarmee geoefend is en die op basis daarvan een aantal keren is bijgesteld.

(Vorbereiden) interviews

Teamleden maakten vervolgens samen met de twee begeleiders en de adviseur afspraken om het project toe te lichten bij jeugdhulporganisaties en jongeren te werven die zich wilden laten interviewen. De interviews vonden tussen april en december 2019 plaats. De jongeren voerden in duo's interviews met de jongeren van 17 jaar die op het punt stonden de jeugdzorg te verlaten en deden daarvan verslag. De interviews duurden ongeveer een uur. De geïnterviewden ontvingen een kleine attentie in de vorm van €5 voor deelname. Verreweg de meeste jongeren die geïnterviewd zijn, woonden in een gesloten of semi-gesloten setting. Dat maakt dat het onderzoek iets minder zegt over jongeren die thuis wonen en daar begeleiding krijgen. Het is wel zo dat de precieze woon-en begeleidingssituatie in dit onderzoek niet centraal stond, maar de ervaring met de voorbereiding op de overgang 18-/18+.

Aanpassingen in de uitvoering van het onderzoek

In de oorspronkelijke opzet van dit project was het de bedoeling om een groep residentieel wonende jongeren drie keer te interviewen: rond 17,5 jaar, kort na de 18^e verjaardag en met 18,5 jaar. Op die manier zou de ontwikkeling van deze jongeren in beeld kunnen worden gebracht en zou ook beter zicht kunnen ontstaan op de effectiviteit van de voorbereiding van de jongeren op hun meerderjarigheid door de instellingen. Deze opzet moest worden bijgesteld. Gaandeweg bleek dat de beoogde groep te bereiken jongeren die op het moment van starten van het interviewen 17,5 was, kleiner uitviel dan gedacht. Daarnaast was het verkrijgen van praktische medewerking van medewerkers van instellingen niet altijd even gemakkelijk. Veel leidinggevenden en medewerkers vonden het onderzoek belangrijk, maar door drukte kwam het aandragen van jongeren die geïnterviewd konden worden toch vaak in de knel. Ook lieten de te interviewen jongeren het zelf regelmatig op het laatste moment afweten en waren sommige Jongerenteam-leden door studie of werk ook minder beschikbaar. De planning kwam daardoor in de knel en in overleg met de ondersteunende fondsen en gemeente is daarop de koers aangepast. Om het aantal jongeren dat gesproken zou worden te kunnen vergroten én bovendien toch te kunnen terugblikken op de overgang 18-/18+ is besloten om in te zetten op het organiseren van een aantal focusgroepen met 18+ jongeren, zodat toch de ervaringen van zowel jongeren die nog geen 18 waren op het moment van interviewen als van jongeren die al meerderjarig waren, konden worden opgetekend.

(Vorbereiden) focusgroepen

Er zijn tussen februari en september 2020 vier focusgroepen gehouden waarin in totaal 18 jongeren met ervaring in de jeugdzorg terug hebben gekeken op hun overgang van 18- naar 18+ en wat er beter had gekund. Op één na waren zij allemaal tussen de 18 en 24 jaar oud. Van deze 18 jongeren maakten zeven jongeren deel uit van het onderzoeksteam. De elf andere jongeren waren niet eerder bij het onderzoeksproject betrokken. Zij zijn geworven via de netwerken/contacten van de jongeren van het Jongerenteam en uit andere netwerken van stichting Mara en Straat Consulaat (bijvoorbeeld Stay Connected, een ExpEx project). Deels woonden deze elf jongeren op het moment van de focusgroepbijeenkomsten in opvangvoorzieningen. De focusgroep-deelnemers hadden vaker ervaring met andere/lichtere vormen van jeugdzorg, in vergelijking met de individueel geïnterviewde jongeren die in meerderheid in (semi-)gesloten voorzieningen verbleven. Het uitvoeren van de focusgroepen werd sterk bemoeilijkt door de Coronacrisis.

Bespreken conclusies en opstellen adviezen

Nadat de onderzoeker de belangrijkste uitkomsten uit interviews en focusgroepen op een rij had gezet, zijn deze besproken en geduid door het Jongerenteam en de bredere projectgroep in een gezamenlijke bijeenkomst. De jongeren hadden daar de lead in het formuleren van de concept-conclusies. De onderzoeker heeft deze vervolgens nogmaals naast de uitkomsten gelegd. In een gezamenlijk proces zijn zo de uiteindelijke conclusies tot stand gekomen. Datzelfde geldt voor de formulering van de aanbevelingen (adviezen en tips). Daarvoor kwam het Jongerenteam vier keer online bij elkaar met begeleiders en onderzoeker.

Ook deze fase van het onderzoek had te kampen met de gevolgen van de Coronacrisis. Toch hebben jongeren en begeleiders doorgezet en is het uiteindelijk – met veel extra inspanningen - gelukt online verder te gaan en het project af te ronden. De jongeren hebben zelf bij de afsluiting van het project een presentatie gemaakt die ze verder online kunnen delen met de ondersteunende fondsen, de gemeente en jeugdhulporganisaties. Een eerste online-presentatie vond plaats op 10 december 2020 in aanwezigheid van de Haagse Jeugdbodsman, Yvette Nass.

Hoofdstuk 3. Uitkomsten interviews met 18- jongeren in de jeugdzorg

Er zijn door het Jongerenteam, steeds in duo's, interviews afgenomen met 20 verschillende jongeren. De jongeren waren op het moment van interviewen ongeveer 17,5.¹² Er zijn vrijwel evenveel meiden als jongens geïnterviewd. Een meerderheid van de jongeren heeft een bi-culturele achtergrond. De groep vormt daarmee een afspiegeling van de totale groep jongeren in de regio Haaglanden. Ongeveer driekwart van de geïnterviewde jongeren verbleef in een jeugdzorgplus instelling (Schakenbosch en Midgaard) en dus in een (semi-)gesloten voorziening. De rest woonde thuis en kreeg daar begeleiding of verbleef in een andere (open) woonvoorziening (Leger des Heils, Middin). Ten opzichte van de totale groep jongeren die een vorm van jeugdzorg krijgen is de groep die in een (semi-) gesloten voorziening verblijft daarmee oververtegenwoordigd in het onderzoek. Dat maakt dat het onderzoek iets minder zegt over jongeren uit de pleegzorg of jongeren die thuis wonen en ambulante begeleiding krijgen. Toch zullen verschillende knelpunten rond de voorbereiding van jongeren op hun zelfstandigheid vergelijkbaar zijn.

Tijdens de interviews zijn aan de hand van de vragenlijst vijf onderwerpen besproken. De onderdelen van de Big 5 komen daarin terug, wel in een net iets andere vorm. De vragenlijst bestond vooral uit open vragen, maar bij elk onderwerp is ook gevraagd naar de mate van (on)tevredenheid in een vraag met gesloten antwoordcategorieën.

3.1 Begeleiding en toekomstplan

De interviews maakten (nog weer eens) duidelijk dat de jongeren tegen de tijd dat ze bijna 18 zijn vaak al op veel verschillende locaties hebben gewoond en van veel organisaties begeleiding hebben gehad. Sommige jongeren somden vijf tot acht verschillende woonplekken op. Meerdere jongeren zitten al vanaf hun 7^e of 11^e jaar in de jeugdzorg, waarvan langdurig in een (semi-)gesloten voorziening. Een paar jongeren hebben tussendoor langere tijd thuis gewoond, enkelen doen dat tijdens het interview ook (weer). Een jongen somt op:

'Ja, 7 maanden thuis. 9 maanden [naam instelling] (...). En even [naam justitiële jeugdinrichting] voor de rest altijd thuis. Ervaring kut. Crisisopvang (...). Een hele waslijst.' (m)

De meeste jongeren hebben ook een hele reeks - soms meer dan 10 of 20 - begeleiders meegemaakt in de vijf jaar voorafgaande aan het interview. Soms ook als ze op dezelfde plek verbleven:

'Heel veel zou het niet precies weten, schatting tussen de 20 a 30.' (v)¹³

Enkele jongeren hebben daarbij wel steeds dezelfde voogd gehad - als een soort stabiele factor - naast opeenvolgende begeleiders uit een jeugdzorgvoorziening. Zoals de hierboven aangehaalde jongen:

'Altijd dezelfde voogd, dat vind ik heel goed, is heel goed met mijn moeder.' (m)

Van de jongeren die het Jongerenteam interviewde wonen de meesten (een groot gedeelte van de week) in een instelling. Ze krijgen daar begeleiding op de 'groep' waar ze verblijven, vaak aangevuld met andere ondersteuning van bijvoorbeeld een gezinscoach of voogd. Ook in combinatie met behandeling of begeleiding van (gespecialiseerde) voorzieningen. Meerdere jongeren krijgen therapie via de gespecialiseerde ggz. Genoemd worden ook organisaties als De Banjaard¹⁴ voor jongeren met psychische problemen en een lage intelligentie, of BOBA¹⁵ voor mensen met autisme en een normale of hoge intelligentie. Een jongere geeft aan ook begeleiding van de jeugdreclassering¹⁶ te krijgen. Ook binnen de schoolsituatie – ook bij scholen/opleidingen die niet direct gekoppeld zijn aan bijvoorbeeld Schakenbosch of Horizon, is er begeleiding:

'Ja een man binnen mijn opleiding houdt een boekje bij en weet van mijn situatie.' (m)

De geïnterviewde jongeren zijn in het algemeen wel tevreden over hun begeleiding: 12 van de 20 jongeren geven dat aan en nog eens een kwart is niet tevreden maar ook niet ontevreden. Maar bij het doorvragen op dit thema blijken jongeren toch wel dingen in de begeleiding te missen. Het gaat dan met name om het gericht werken aan zelfstandigheid op woon- en financieel gebied. Daarnaast is er onzekerheid over aard en vorm van de begeleiding na de 18^e verjaardag.

12 Omdat jongeren via begeleiders en via andere jongeren benaderd werden en omdat er soms tijd tussen afspraak en daadwerkelijk interviewen zat ging de leeftijdselectie een enkele keer fout: een jongere was nog 16 en 2 jongeren waren net 18. Een jongere is een tweede keer geïnterviewd.

13 Achter citaten: v=vrouw, m=man.

14 <https://www.youz.nl/hoe-wij-helpen/banjaard>

15 <https://www.boba.nl/>

16 Zeker 40% van alle jeugdreclasseringszaken heeft als aanleiding schoolverzuim (<https://www.nji.nl/nl/Kennis/Dossier/Jeugdreclassering/Wat-is-jeugdreclassering>)

Toekomstplan?

Ook ontbreekt volgens de jongeren vaak een plan. Op de vraag of er een plan met ze is gemaakt om ze voor te bereiden op het moment dat ze 18 worden wordt drie keer duidelijk ja geantwoord en acht keer duidelijk nee. In de andere gevallen is het niet duidelijk in hoeverre er met een persoonlijk plan op meerdere leefgebieden wordt gewerkt. Drie keer wordt een huisvestingsplan genoemd, twee jongeren zeggen dat er nog aan een plan gewerkt wordt en drie jongeren zeggen dat het een plan is dat door henzelf en/of hun ouders is gemaakt.

Het kan zijn dat het proces om samen een plan op te stellen niet als zodanig begrepen of herkend wordt door de jongere. En wellicht wordt dat plan heel kort voor hun 18e verjaardag alsnog opgesteld. Maar in ieder geval geeft bijna de helft van de jongeren aan dat er geen plan is, en is het in andere gevallen onduidelijk hoe zeer het een plan is dat de Big 5 omvat én leeft bij hen.

Een meisje zegt op vraag of er een plan met haar wordt gemaakt:

'Nee helemaal niet. De mensen die ik vertrouwde raakten of zwanger, gaan ergens anders werken of raken langdurig ziek.' (v)

Anderen zijn heel ontevreden:

'Mijn begeleiders boeit het niet echt' (v)

Een meisje zou meer interesse willen vanuit de begeleiding om haar te helpen met wat ze wil gaan doen. Ze heeft zelfstandig al een plan gemaakt, de begeleiding deed nog niets, zo zegt ze:

'En niet elke keer een afspraak maken voor volgende week, maar dan echt voor nu. Ze zetten er geen vaart achter.' (v)

Een jongen geeft aan dat hij zelf achter zijn toekomstplan aan zit, met enige hulp:

'Ja en nee, ik ga nu naar begeleid wonen en vanuit daar ga ik een dagstructuur hebben, ik ga naar school en doe mijn werk daar [naam werkplek]. En vanuit daar gaan ze me helpen met mijn rekeningen enzo, ik weet al wat ik moet betalen maar als het niet lukt gaan ze me helpen. Ik ben nu ook met hun aan het regelen voor een back-up. (...) Alleen dit plan heb ik zelf gemaakt, mijn voogd reageert alleen als het hem uitkomt en als ik hem nodig heb reageert hij niet en daar heb ik geen tijd voor. En ga nog een jaar jeugdclassering krijgen want dat wordt verlengd over zes maanden met nog zes maanden.' (m)

Vrijheid en keuzes

Onder goede begeleiding naar zelfstandigheid verstaan meerdere jongeren vooral ook vrijheid om zelf zaken uit te mogen zoeken. Een meisje zegt:

'Ik wordt erg vrijgelaten om mijn dingen te kunnen doen.'(v)

En een jongen zegt:

'Ja ze geven mij zelf de kans om de keuzes te maken, en geven mij vertrouwen. Ik moet kijken wat ik moet. [Maar] soms zegt de begeleiding ga maar koken, en dan ga ik koken.' (m)

Door begeleiders ook echt gehoord worden vinden jongeren belangrijk:

'Ik vind het fijn dat ik terecht kan bij ze voor mijn hulpvragen.' (v)

Veel jongeren kunnen ook goed aangeven op welke punten ze zelf denken nog begeleiding nodig te hebben, en op welke vlakken niet meer:

'Omdat ik vanaf mijn 11^e al overal kwam te wonen had ik al wel een grote voorsprong op zelfstandigheid dan de meeste tieners. De praktische dingen zoals de werking van een wasmachine en koken zat er al vroeg in.' (v)

Begeleiding na 18^e?

In de antwoorden op de vraag 'wil je na je 18^e nog begeleiding?' zien we een tweedeling: een flink deel, ongeveer de helft van de jongeren, zou graag toch iemand willen die, zoals iemand het zelf in hulpverlenerstermen noemt, 'nazorg' geeft, iemand waar een beroep op kan worden gedaan als het nodig is. 'Red ik het straks wel zonder begeleiding', is de vraag die bij een deel van de jongeren duidelijk leeft:

'Ergens zou het wel fijn zijn om financiële hulp te krijgen, ik ben bijna achttien en de stap van minderjarig naar volwassen is zo groot. Ik krijg wel economie op school maar daarmee leer ik niet hoe ik mijn huur moet betalen en toeslagen moet aanvragen. Ik kan wel terecht bij de begeleiding voor deze hulpvragen en dat gevoel heb ik ook.' (v)

Een jongen is blij dat waar de begeleiding van de ene instantie stopt hij van een andere nog begeleiding gaat houden:

'...die ken ik al lang en ze hebben een plan gemaakt om te [kunnen] checken of er nog hulp nodig is na mijn 18^e.' (m)

Een andere jongen die zelfverzekerd stelt dat hij het 'sowieso gaat redden' zegt ook dat hij verlengde jeugdzorg gaat krijgen:

'Ja ja ja, die gaan we nog netjes verlengen met mijn voogd. Stel er is nog iets, kunnen ze ingrijpen. Is het nog altijd handig.' (m)

Bij een paar jongeren is het duidelijk dat het voortzetten van begeleiding gebeurt op advies van of onder druk van anderen:

'Ik vind zelf dat het niet hoeft, maar ik doe het voor mijn moeder.' (m)

Bijna de helft van de jongeren die begeleiding zegt te willen houden weet niet of die al geregeld is en of en waar dat geregeld zou kunnen worden. Er is bij een meerderheid van hen weinig idee welke vorm van begeleiding dat zou kunnen zijn. En of die behalve van de huidige begeleiders ook nog vanuit andere hoek zou kunnen komen.

Enkelens zeggen wel expliciet na hun 18^e verjaardag geen contact meer te willen met een jeugdzorgorganisatie, maar nog wel begeleiding te willen van een andere instantie.

Van de overige jongeren maakt een deel het niet echt uit of er begeleiding blijft, ze nemen in ieder geval een onverschillige houding hierover aan. Slechts enkele jongeren zeggen expliciet er klaar voor te zijn om verder te gaan zonder begeleiding en geven daar ook redenen voor aan.

3.2. Financiën

Uit de interviews blijkt dat een kleine helft van de jongeren niet tevreden, maar ook niet ontevreden is over de eigen financiële situatie en dat een bijna even grote groep tevreden is. Slechts twee van de 17 jarigen zijn ronduit ontevreden. Nadere analyse van de open antwoorden bij dit thema laat zien dat enkele jongeren die (gematigd) tevreden zijn wél soms schulden hebben. Schulden door boetes voor veelvuldig zwartrijden in het OV worden daarbij genoemd als voorbeelden. Grote zorgen over de schulden zijn er nog niet, of zijn in ieder geval niet met de interviewers gedeeld. Het hebben van schulden wordt soms gezien als iets waarvoor 'anderen' aan een oplossing werken. Ook speelt mee dat jongeren in de instellingen weinig kosten hebben. Zij krijgen zak- of kleedgeld op de groep (meestal zo'n €7 per week). Vrij veel geïnterviewde jongeren krijgen ook nog af en toe geld van zussen, broers, ouders, oom of tante. Een grote groep van de geïnterviewde jongeren heeft een bijbaantje, een enkeling werkt heel veel. Veel jongeren zeggen net uit te komen met het geld dat ze krijgen. Anderen zouden meer geld willen, voor verzorgingsproducten of het opnemen van een muziekvideo bijvoorbeeld. Een aantal jongeren zegt ook te kunnen sparen van een bijbaantje en is daar ook trots op.

Een meerderheid van de jongeren heeft een beperkt idee van wat ze moeten gaan betalen als ze eenmaal 18 zijn: de zorgverzekering wordt het vaakst genoemd, maar is tegelijkertijd ook vaak het enige concrete voorbeeld. Uit de interviews komt naar voren dat ze niet zo'n scherp beeld hebben van hun toekomstige financiële verplichtingen, het blijft voor de meesten vrij abstract.

Maar soms is het anders. Zo kan een meisje goed opsommen wat ze moet gaan betalen en waar ze toeslagen voor kan aanvragen als ze 18 wordt en kan ze precies aangeven wat ze over denkt te houden: €40 per week, waar dan nog een telefoonabonnement van af moet. Ze vertelde overigens dat ze van haar instelling geen tips krijgt.

Begeleiding bij inzicht geldzaken

Er is ook gevraagd of er wel eens berekeningen zijn gemaakt van wat je moet betalen en wat je eventueel overhoudt als je eenmaal 18 bent. Van het samen maken van berekeningen is in bijna de helft van de gevallen (nog) geen sprake geweest. Enkele andere jongeren herinneren zich dat het eenmalig is gedaan.

Maar het beeld is wisselend: zo zeggen zeven jongeren uit een gesloten voorziening dat er nooit zo'n berekening is gemaakt en vier jongeren (met andere begeleiders?) zeggen dat wel te hebben gedaan. Iemand weet dat er ook 'op de groep' over is gepraat. Ook hier kan het zo zijn dat de begeleiding op dit punt nog moest starten.

Er zijn nauwelijks jongeren die positief hebben geantwoord op de vraag of er ook geoefend is met het maken van overzichten van inkomsten en uitgaven, of met het bijhouden ervan - digitaal of in een kasboekje. Een aantal geïnterviewde jongeren uit residentiële instellingen vertelt wel over lessen over geld op school (gekoppeld aan de instelling). Daarbij is wel in de klas geoefend.

Een jongere uit een open woonvoorziening met een goed beeld van wat ze allemaal moet gaan betalen, geeft aan dat er vaak met haar door begeleiders berekeningen zijn gemaakt met de toekomstige inkomsten en uitgaven. Ze rekent erop dat ze straks tips van haar moeder en anderen in haar omgeving kan krijgen.

Sommige jongeren zeggen geen tips te hoeven: ze antwoorden dat ze weten hoe ze met geld om moeten gaan en willen het straks allemaal zelf doen. Iemand zegt over zijn kennis van geldzaken:

'[Die heb ik] van mezelf. Ik heb daarnaast niemand nodig om daarmee te helpen. Ik ben volwassen genoeg.' (m)

Om meteen daar aan toe te voegen dat hij wel denkt dat zijn moeder gaat meekijken.

Een flink aantal geïnterviewde jongeren geeft echter aan wel meer adviezen en tips te willen. Want veel twijfels bij het al dan niet nodig hebben en aanvaarden van verdere begeleiding zitten op financieel gebied:

'Ik weet hoe ik mijn dingen moet regelen, alleen op financieel gebied [begeleiding] nodig.' (v)

Het beeld is, afgaande op de ervaringen van de geïnterviewde jongeren, dat de begeleiding rond financiële zelfredzaamheid vaak redelijk laat, oppervlakkig en eenmalig plaatsvindt en pas intensiever wordt aangepakt na vragen vanuit de jongeren zelf.

Meekijken na 18^e verjaardag

In behoorlijk veel gevallen is er een familielid (broer, zus of zwager), dat tips geeft om later goed met het geld te kunnen omgaan. Een jongen krijgt veel tips van een zus (die ook kan zien wat er op zijn rekening gebeurt):

'... mijn zus heeft ook vaste lasten en begeleidt me hier in, wat alle vaste lasten zijn en laat het ook zien.' (m)

Veel jongeren verwachten dat ook na hun 18^e verjaardag familie blijft of gaat meekijken met hun financiën.

Een meisje zegt: *'Ja mijn pleegmoeder gaat mij daarmee helpen.'* (v)

In andere gevallen noemen jongeren dat een voogd of een bewindvoerder de financiën in de gaten gaat houden. Maar een grote groep gaat het ook alleen proberen te doen.

3.3. Woonsituatie

Ongeveer driekwart van de geïnterviewde jongeren woont in een gesloten of semi-gesloten setting. Enkele jongeren wonen geheel bij een ouder/ouders thuis ('en in de zomer op de camping'), anderen wonen een deel van de week thuis, soms na eerst in een gesloten setting te hebben gezeten.

Van grote ontevredenheid over de woonsituatie is onder deze jongeren geen sprake en er zijn ook maar lichte verschillen tussen de verschillende gesloten woonvoorzieningen. Uit de antwoorden die gegeven zijn op vragen rond het thema 'wonen', ontstaat de indruk dat de meeste jongeren op het punt van huisvesting vooral uitkijken naar de toekomst. Wat nog niet automatisch inhoudt dat zij of hun begeleiding daar erg doelgericht mee bezig zijn.

De woonsituatie die ze na hun 18e voor zich zien is heel verschillend: een aantal jongeren gaat weer bij (één van) de ouders wonen, niet altijd van harte en soms ook niet bij de ouder van voorkeur. De jongeren die thuis wonen blijven dat (voorlopig) doen. Een flink aantal jongeren, ongeveer de helft, denkt al te weten begeleid te gaan wonen of in een KTC (kamertrainingscentrum) terecht te komen.

Sommige jongeren lijken er tamelijk naïef in te staan. Ze hebben geen idee of geven aan dat er - zo kort voor hun 18^e - nog veel opties open liggen:

'Ik zou weer thuis gaan wonen, als dat niet kan ga ik op mezelf of bij mijn stiefbroer.' (m)

Een ander zegt: *'zie ik dan wel'* (v)

Een meisje waarvan de begeleiding naar haar weten nog niet met haar huisvesting aan de slag is zegt:

'Geen idee, het kan van alles zijn. Mijn streven is op mezelf maar ik weet niet of dit realistisch is.' (v)

Andere jongeren hebben met hun begeleiders een plan gemaakt en lijken heel optimistisch over de mogelijkheden een volgende woonplek te vinden. Maar dat geldt lang niet voor iedereen: meerdere jongeren maken zich juist (grote) zorgen. Zoals een jongen die weet dat hij op de wachtlijst staat voor begeleid wonen in de regio van zijn voorkeur, maar denkt dat het lastig gaat worden daar terecht te komen. En een meisje dat nu semi-gesloten woont gaat weer thuis wonen hoewel ze eigenlijk kamertraining wilde, maar dat ging niet door vanwege haar psychische problemen. Soms veranderen plannen ook last minute: een jongen die begeleid zou gaan wonen trekt toch bij zijn stiefvader in.

Zoals gezegd wil ongeveer de helft van de jongeren als eerste stap op weg naar zelfstandigheid begeleid gaan wonen, of naar een KTC gaan. Voor bijna alle jongeren is een eigen appartementje, 'een eigen huisje', uiteindelijk favoriet:

'Kamertraining en daarna naar mijn eigen huis. We zijn er al mee bezig. Kamertraining met een vriend, dus niet alleen. Ik vind dat fijn.' (m)

Zelfstandig maar niet alleen

Meer jongeren willen graag zo veel mogelijk zelfstandigheid in het wonen, maar zien alleen wonen (met begeleiding) niet als de eerste stap. Iemand die nu thuis woont en ergens in de komende periode begeleid gaat wonen zegt daarover:

'Het lijkt me leuk om met iemand samen te wonen of in een groep, liever niet alleen.' (m)

En een meisje zegt:

'Met één of twee huisgenoten of vrienden om de eenzaamheid tegen te gaan.' (v)

Zelfstandiger wonen kan dus ook met anderen zijn.

Begeleiding of niet?

Een meerderheid van de jongeren wil graag begeleiding rond toekomstige huisvesting. Maar soms wordt begeleiding nadrukkelijk afgewezen. Een jongen zegt dat hij liefst een eigen appartement wil om daar alleen of met zijn vriendin te gaan wonen. Hij wil daar geen begeleiding bij en zegt dat zijn broer hem gaat helpen. Een ander zegt:

'Nee [geen begeleiding] ik weet dat het me gaat lukken en wil ook niet dat ik dan weer iemand ga krijgen van reclassering die komt praten.' (m)

Soms wordt de begeleiding niet ingelicht over de woonwensen: een meisje dat graag bij een vriendin en diens moeder wil gaan wonen zegt dat haar begeleiders dat waarschijnlijk niet weten.

Een andere jongen die zelfstandig begeleid gaat wonen wil vooral op zijn familie bouwen:

'Mijn zus en broer zeggen dat ik er klaar voor ben maar af en toe wel een schop onder mijn kont nodig heb, maar die kan ik wel van hun gebruiken. Dat is gewoon familie (...) en we weten van elkaar de situatie en letten goed op elkaar.' (m)

3.4 Dagbesteding

Bijna alle jongeren gaan naar school, soms in combinatie met werken (leerwerk-traject). Een aantal jongeren heeft naast school een bijbaan in bijvoorbeeld een kledingwinkel of sportschool. In vergelijking met de andere thema's zijn relatief veel jongeren (heel) ontevreden over hun dagbesteding. Dat heeft vooral met school (aangeboden in combinatie met de (semi-)gesloten woonsetting) te maken: 'Ik hou niet van school' of 'ik ben niet echt een school persoon' zijn uitspraken die hier bij horen. Veel jongeren vinden het lastig op school of vervelen zich er juist en zouden eigenlijk liever willen gaan werken of al op een vervolgopleiding willen zitten.

Zoals twee meisjes die zeggen op school vooral te chillen en te balen van wat ze er leren. Eentje kijkt er naar uit om bij een winkelketen te gaan werken. Een andere jongen zegt ook zijn tijd uit te zitten en wil in opleiding bij de HTM. Een ander ontevreden meisje heeft het over 'alleen naar school gaan (...) niet echt naar een opleiding', maar vindt het wel leuk om er Engels te leren.

Een ander doet de horeca-richting, maar zou liever bij de politie gaan. Een andere heel ontevreden jongen loopt naast school stage in een fabriek (bij een familielid), daar vind hij het heel leuk: hij wil de elektrotechniek in.

Een meisje, naar eigen zeggen muzikaal en sportief, mist letterlijk bewegingsruimte in de voorziening en op school. Ze ziet de aangeboden schoollessen vooral als een 'soort dagbesteding' waarbij het niveau lager is dan haar eigen niveau. Ze heeft duidelijke plannen voor als ze 18 wordt en uit de instelling komt: werken en een nieuwe opleiding volgen.

Toch is er ook een aanzienlijke groep tevredenen. Een meisje zegt:

'Ja ik vind het leuk, alleen af en toe hebben mensen hun eigen dingen en wordt iedereen weer hyper.' (v)

Een jongen wilde eigenlijk iets anders kiezen (bedrijfskunde), maar vind de horeca opleiding toch leuk. En er is ook trots: een jongen vertelt dat hij net examen heeft gedaan en naar het ROC gaat. Een meisje combineert een opleiding op HBO niveau met werk in een kledingzaak en is daar blij mee. Een jongen met een licht verstandelijk beperking is heel tevreden met twee dagen school en drie dagen stage in de groenvoorziening. Hij koos zijn stage zelf, maar zijn 'droom is ooit vrachtwagenchauffeur te worden.'

Er is, in vergelijking met de overige thema's, door de meeste jongeren vrij 'lauw' en kortaf geantwoord op de vragen naar hun dagbesteding. Een flink deel van de jongeren zit zijn/haar tijd uit op school/opleiding. Tekenend is ook dat meerdere jongeren niet kunnen vertellen hoe hun opleiding precies heet. Ook kan meespelen dat andere problemen een grotere rol op dit moment in hun leven spelen. Uit ander onderzoek weten we dat pas bij oudere jongeren de stress rond (gemiste) kansen en keuzes rond opleiding/werk sterk gaat meespelen. Bij 17,5 moet vaak de eerste opleidingsstap (afmaken middelbaar onderwijs) nog afgerond worden en ligt veel nog open... althans in de beleving van de jongeren. Tevreden zijn vooral degenen waarvan de dagbesteding/opleiding goed aansluit bij de eigen interesses of die in ieder geval de opleiding zelf hebben kunnen kiezen. Ook degenen die werk en school kunnen combineren zijn vaker tevreden. Ook dat zien we terug in ander onderzoek.¹⁷

3.5 Sociaal netwerk en kunnen terugvallen op een volwassene

Gevraagd naar tevredenheid over hun sociale netwerk geven verreweg de meeste jongeren aan tevreden te zijn. Contact met familie of vrienden, of juist het ontbreken daarvan, is vaak een beladen kwestie en het kan zijn dat hier bovengemiddeld sociaal-wenselijk geantwoord is. Wat in ieder geval opvalt is dat de aangegeven mate van tevredenheid over hun sociale contacten niet steeds overeenkomt met de antwoorden op vervolgvragen op dit thema. Jongeren met weinig of wankel sociale contacten gaven in eerste instantie aan tevreden te zijn. Omgekeerd komt overigens ook voor: sommige weinig tevreden jongeren bleken met best veel familieleden en vrienden contact hebben.

Dit onderzoek zegt ook weinig over de ervaren kwaliteit van de contacten. Desondanks is het wel duidelijk dat de meeste geïnterviewde jongeren toch, vergeleken met leeftijdsgenoten, een kleiner sociaal netwerk hebben. Ongeveer de helft van de geïnterviewde jongeren geeft aan een (redelijk) goed contact met een of beide biologische ouders te hebben (en soms ook met een zus of broer). Onder de jongeren zonder contact met de biologische ouders, zegt ruim de helft te kunnen terugvallen op zussen en broers, zwagers, ooms of nichtjes. Een aantal keren worden (daarbij) ook pleegouders en stiefouders genoemd. Slechts bij enkele jongeren is er helemaal geen sprake van contact met familie.

De interviewers van het Jongerenteam stelden rond dit onderwerp een aantal – confronterende - vragen zoals: 'wie staat het dichtst bij je?', 'zijn er mensen in je leven die je echt vertrouwt?' en 'is er iemand in je leven waar je altijd op kunt terugvallen?'

Als mensen die het dichtst bij staan worden vaak (pleeg)ouders, broers, zussen en verdere familie genoemd. Soms een vriend of vriendin van vroeger. Of een begeleider. Een jongen vertelt:

'Mijn ouders staan het allerdichtst in de buurt, ik kan altijd op ze terugvallen en op een paar begeleiders.' (m)

Bij het terugvallen op ouders proef je soms wel aarzeling. Contact is een noodzaak én ook vaak een kwestie van loyaliteit. Het zijn ook vaak degenen die jij het beste kent en omgekeerd. Illustratief is het antwoord van een jongen op de vraag wie er het dichtst bij hem staat:

'Mijn moeder, ik heb alles met haar meegemaakt. Gewoon moeilijk. Het is en blijft mijn moeder.' (m)

Zussen, broers en verdere familie kunnen tot grote steun zijn. Zo zegt een meisje:

'Mijn nichtje en zusje zie ik bijna elke dag.' (v)

17 Zie bijvoorbeeld Spies e.a. (2016) en Bulsink e.a. (2018).

Vrienden spelen ook vaak een belangrijke rol. Verschillende jongeren vertellen over de hechte band met een vriend of vriendin die ze soms al hun hele leven kennen:

'Een vriend die ik al van baby af ken die ik blind kan vertrouwen.' (m)

'Ik heb vijf matties die ik gewoon kan bellen.' (m)

De meeste jongeren spreken over vrienden uit hun oude buurt, of van elders uit de stad, of die ze van school kennen. Sommige jongeren hebben vrienden/vriendinnen in de voorziening, twee jongeren vertellen bovendien over een relatie die is ontstaan in de voorziening. Een meisje zegt dat ze goed om gaat met mensen uit de voorziening maar dat het geen echte vrienden voor later zullen worden.

Een ander heeft een vriend in de voorziening wonen, dat is ook degene die het dichtst bij haar staat en waar ze altijd op denkt te kunnen terugvallen, hoewel ze haar familie ook vertrouwt. Over het na haar 18e verjaardag kunnen terugvallen op mensen zegt ze:

'Afwachten, je kan niet snel op mensen bouwen, heb ik geleerd.' (v)

En er zijn meer jongeren die zeggen dat ze moeite hebben mensen te noemen die ze écht vertrouwen, omdat ze dat sowieso moeilijk vinden. Een jongere zegt dat haar broer en zussen het dichtst bij haar staan, maar dat ze eigenlijk niemand echt vertrouwt. Ze kan wel altijd terugvallen op twee begeleiders van een andere organisatie, maar de organisatie waar ze verblijft weet dat niet.

Een meisje dat geen contact met haar familie heeft zegt dat er niemand is die dicht bij haar staat, maar dat ze wel vrienden heeft die ze vertrouwt, hoewel ze ook zegt eraan te twifelen of ze wel echt goede vrienden heeft. Er is ook niemand op wie ze zeker kan terugvallen, maar ze wil niet dat haar begeleiders dat weten. Ze wil weg en wil geen begeleiding, maar ze is ook bang voor de toekomst: bang om op straat te belanden of bij verkeerde mensen.

Toch weten begeleiders ook vaak wel van familie en vrienden die belangrijk zijn en stimuleren ze contact. Bijvoorbeeld:

'Ja soms zeggen ze wel van ga even je zus bellen en dan doe ik dat ook gewoon en dat voelt dan goed om te doen.' (m)

Begeleiders stimuleren het maken van nieuwe contacten ook. Zo krijgt een meisje te horen: 'praat eens met iemand waar je normaal niet mee praat.' Een jongen wordt gestimuleerd maatjes te zoeken binnen de woonvoorziening. Meerdere andere jongeren zouden wel meer support willen bij het leggen van nieuwe contacten.

Als het gaat om op wie de jongere na de 18^e verjaardag kan terugvallen worden meestal dezelfde personen genoemd als nu in beeld zijn. Begeleiders worden daarbij vaak genoemd. Hoewel veel jongeren, zoals we eerder zagen, niet weten in hoeverre ze op begeleiders kunnen blijven terugvallen. Het is ook de vraag of dat voldoende is: het idee is dat een jongere ook een niet-hulpverlener als vaste 'back-up' kan vinden en houden. Uit de interviews komt niet duidelijk naar voren in hoeverre begeleiders er voor proberen te zorgen dat jongeren een volwassene hebben om op terug te vallen. Het is wel duidelijk dat begeleiders in het algemeen oog hebben voor de sociale contacten van jongeren en hen aanmoedigen die goed te onderhouden of uit te breiden.

3.6 Afsluiting

De meerwaarde van de dragende rol van de ervaringsdeskundige jongeren in dit onderzoek komt heel duidelijk tot uiting in de openheid waarmee veel geïnterviewde jongeren, aangemoedigd door de co-onderzoekers uit het jongerenteam, zich uitspraken tijdens de interviews. Die openheid bleek bijvoorbeeld uit het feit dat kwetsbaarheid getoond werd en jongeren eerlijk op hun onzekerheden, twijfels voor de toekomst en fouten in wilden gaan. Niet alle jongeren waren echter zo open. De co-onderzoekers kwamen ook (gespeelde) onverschilligheid tegen: richting de interviewers en over hun eigen toekomst.

Hoofdstuk 4 Uitkomsten focusgroepen voor 18+ jongeren met ervaring in de jeugdzorg

In dit hoofdstuk bespreken we de uitkomsten van de vier focusgroepbijeenkomsten die in 2020 zijn gehouden. We volgen daarbij de opbouw van de bijeenkomsten aan de hand van vier steeds terugkerende vragen. We beginnen dit hoofdstuk echter met informatie over de opzet en de deelnemers.

4.1. Opzet en deelnemers focusgroepen

Er zijn vier focusgroepen gehouden voor jongeren met ervaring in de jeugdzorg. In totaal namen 18 verschillende jongeren deel aan de vier focusgroepen: 7 verschillende jongeren uit het Jongerenteam en 11 andere jongeren. Van deze 11 jongeren was bijna de helft man. Op één na waren al deze jongeren tussen de 18 en 24 jaar. Eén deelnemster bleek 16 jaar te zijn. Voor de deelname van de Jongerenteamleden is bewust gekozen: op deze manier konden ze niet alleen als interviewers in het project optreden, maar konden hun ervaringen ook zelf goed vastgelegd en meegewogen worden in de uitkomsten van het onderzoek.

Tabel 1 Overzicht focusgroepen

Focusgroep 1: 4 feb 2020, 10 deelnemers	5 leden Jongerenteam, 5 andere jongeren (2 vrouwen, 3 mannen)
Focusgroep 2: 14 mei 2020, 6 deelnemers (online)	4 leden Jongerenteam, 2 andere jongeren (1 man, 1 vrouw)
Focusgroep 3: 21 juli 2020, 5 deelnemers (online)	3 leden Jongerenteam, 2 andere jongeren (vrouwen)
Focusgroep 4: 10 sept 2020, 6 deelnemers	4 leden Jongerenteam, 2 andere jongeren (1 man, 1 vrouw)

Tijdens de eerste en vierde focusgroep die live plaatsvonden, zijn de aanwezige jongeren in twee groepen in gesprek gegaan. De andere twee focusgroepen waren online en zijn in één sessie gehouden. De focusgroepen duurden van ruim 1 uur (online-variant) tot ruim 2 uur. De twee begeleiders van het Jongerenteam leidden de bijeenkomsten. De onderzoeker zorgde voor de verslaglegging.

Tijdens de focusgroepen is steeds gewerkt met een vaste set van vier vragen:

- Wat dacht je toen je 17 was dat er zou gaan gebeuren als je eenmaal 18 zou zijn? Waar zag je naar uit?
- Waar lag je wakker van toen je eenmaal 18 was?
- Hoe ziet voor jou de ideale begeleiding/begeleider er uit?
- Welke tips zou jij, terugkijkend aan iemand geven die nog 18 moet worden?

In de focusgroepen zijn regelmatig heel persoonlijke en indrukwekkende verhalen gedeeld. Verhalen over geluk en domme pech, over misdragingen, misbruik en geweld, over naïviteit, onverschilligheid en vertrouwen. Over persoonlijk doorzettingsvermogen, vallen en weer opstaan, en de rol van nabije familie, vrienden of begeleiders daarbij. Het tekende de sfeer van vertrouwen waarin de gesprekken plaatsvonden. Deze verhalen staan niet of slechts ten dele in deze rapportage, maar zitten in de hoofden van degenen die erbij waren.

Achtergrond deelnemers focusgroepen

Alle 18 deelnemende jongeren hadden ervaring met (meestal) meerdere vormen van jeugdzorg. Net als de eerder individueel geïnterviewde 18- jongeren vaak gedurende een lange periode, al vanaf heel jonge leeftijd, of vanaf een leeftijd van een jaar of 13, 14. In vergelijking met de individueel geïnterviewde jongeren gemiddeld met iets minder ervaring met gesloten jeugdzorg en relatief meer met andere (zoals jeugd GGZ, inclusief opnames) en lichtere vormen van jeugdhulp. Ook waren meerdere jongeren bekend met gezinscoaches of – therapeuten. Perioden van (weer) thuiswonen, weglopen, bij andere familie wonen en gesloten jeugdzorg wisselden zich vaak af, en de jongeren hebben vaak een flinke reeks begeleiders meegemaakt. Ze hebben met elkaar zorg gekregen van vrijwel alle aanbieders van Jeugdhulp in de regio Haaglanden.

Ten tijde van de focusgroep-gesprekken woonden zij op uiteenlopende plekken. Een deel van de jongeren woonde zelfstandig, meestal met een vorm van begeleiding van bijvoorbeeld Youz of Parnassia. Een even grote groep verbleef in een opvangvoorziening, zoals stichting Anton Constandse of het Leger des Heils, Vast en Verder. Een enkele deelnemer (van het Jongerenteam) woonde thuis bij familie.

Het vinden van een eigen plek, een geschikte woning of kamer valt niet mee. Een aantal jongeren is heel tevreden met het eigen appartementje of de kamer in een studentenhuis. Maar anderen zitten al geruime tijd in een opvang en wachten al lang op een eigen plek.

Enkele jongeren zijn heel actief in de belangenbehartiging als lid van een overleggroep binnen een instelling, of bij de eerder genoemde ExpEx's (jongeren met ervaring in jeugdzorg of opvang) of het platform 'JONG doet mee!' Een persoon werkt als begeleider voor cliënten in de opvangsector. Een aantal jongeren heeft (vervolg) opleidingen (bijna) afgerond en/of heeft werk.

Voor sommige jongeren, zeker ook voor de meerderheid van de jongeren in het Jongerenteam, geldt dat ze al veel problemen te boven zijn gekomen en hun leven in rustiger vaarwater hebben kunnen manoeuvreren. Voor een enkeling ging dat in een redelijk rechte lijn naar boven:

'Ik heb gewoon alle stappen gelopen die nodig zijn: van logeerhuis, naar kamertraining naar eigen woning.'
(v, fg 3)

Voor anderen via redelijk stabiele (soms langere) tussenfasen. Zo ziet een 18 jarige de opvang als een vervelende, maar noodzakelijke onderbreking van haar weg naar een succesvol leven:

'Ik ben een week dakloos geweest en dat was echt de engste week van mijn leven. Vooral omdat ik dacht, wat als het zo blijft, want ik kan niet de hele tijd bij vrienden in huis zitten of zo. Dus ik heb dit echt gepakt als tussenstap... ik moet het nu goed doen voor [de organisatie waar ze woont], zodat ik het straks allemaal helemaal zelf kan uitzoeken.' (v, fg 3)

Bij weer anderen ging het met veel *ups & downs gepaard*. En voor een flink deel van de jongeren blijft het regelmatig knokken om psychisch gezond te blijven en ook op het punt van sociale relaties, huisvesting en werk/inkomen stappen vooruit te kunnen zetten. De Corona-periode zorgt voor extra somberheid en soms moedeloosheid, bijvoorbeeld rond het kunnen afronden van een studie of het vinden van werk. Ook gaven enkele jongeren aan dat door Corona de sfeer thuis slechter was geworden, zodanig dat ze met hulp waren verhuisd of wilden verhuizen naar een opvang- of begeleid wonen-voorziening.

4.2 Terugkijken: hoe keek je als 17 jarige naar 18 worden?

De eerste vragen gesteld aan de deelnemers van de focusgroepen luiden steeds: 'Wat dacht je toen je 17 was dat er zou gaan gebeuren als je eenmaal 18 zou zijn? Waar zag je naar uit?'

Vrij en zelf verantwoordelijk

Bijna alle jongeren gaven aan erg uit te hebben gekeken naar het moment van 18 worden. Dat stond voor vrij zijn, zelf de zaken kunnen bepalen. Een oudere jongen (25):

'...mijn eigen dingen doen, ik zag het als een moment van vrijheid, toch?' (m, fg 2)

Een 18-jarige zegt:

'Ik had jeugdbescherming, was er echt klaar mee. Maar ze zeiden je hebt nog begeleiding nodig. Maar ik was er klaar mee.' (v, fg 3)

Een lid van het Jongerenteam vulde het in dezelfde focusgroep als volgt aan:

'Ik dacht eerst: 'lekker vrijheid', en ik heb er goed van genoten. Niemand kan me wat zeggen meer, ze betalen niks voor mij en dus bepalen ze het niet meer voor mij.' (v, fg 3)

Bij dat 'genieten' hoorde het kunnen verkrijgen van allerlei middelen. Veel jongeren zagen er destijds erg naar uit om zelf alcohol, sigaretten en wiet te kunnen halen. Een ander lid van het jongerenteam:

'In de jeugdzorg haal je bij je burens wiet (... ik was echt een blower, toen kon ik het zelf halen.' (v, fg 3)

Een jongen verwoordt het zo:

'Als je 18 bent heb je meer mogelijkheden dan als je jonger bent, uitgaan bijvoorbeeld, rijbewijs halen, casino. Ben islamiet, mag eigenlijk niet gokken, maar m'n matties toch, iedereen doet mee.' (m, fg 1)

Toch ging het toen ze uitkeken naar 18 worden om meer dan alleen drank en drugs en dergelijke, benadrukken verschillende jongeren ook:

'Dat ik wat meer controle had over mijn eigen leven, dat ik zelf kon bepalen waar ik naar toe ging en met wie, ik weet niet, dat soort dingen.' (v, fg 2)

Een ander Jongerenteamlid vat het, terugkijkend, als volgt samen:

'Een stukje vrijheid en minder verantwoording hoeven af te leggen. Dat denk je op dat moment. Maar dan later blijkt dat je meer verantwoordelijkheden krijgt, maar dat weet je dan nog niet.' (v, fg 4)

Meer geld voor jezelf

Veel jongeren vonden het een prettig vooruitzicht om zelf hun geldzaken te kunnen gaan regelen en bij eventueel spaargeld te kunnen. Een jongen vertelt bijvoorbeeld dat hij van zijn ouders alles wat hij verdiende met een bijbaantje op zijn spaarrekening moest zetten. Zijn ouders dachten dat hij niet met geld kon omgaan. Onder veel 17-jarigen leeft het idee, zo gaven de jongeren aan, dat ze meer geld krijgen na hun 18^e verjaardag. Een Jongerenteamlid:

'Ja, want iedereen praat er altijd over, over de zorgtoeslag. Van de huurtoeslag wist ik nog niet.' (v, fg 1)

Terugkijkend verbaasden meerdere jongeren zich er met terugwerkende kracht over hoe zij en anderen er destijds naar keken:

'Veel jongeren betalen de zorgverzekering niet. Als je in jeugdzorg bent denk je toch: 'laat ik dat geld pakken ja toch, je hebt zo weinig geld, dan denk je pakken, dan zie je wel later verder met schulden enzo.' (m, fg 1)

Een flink deel van de jongeren gaf aan destijds helemaal niet te hebben stilgestaan bij geldzaken die extra druk zouden kunnen veroorzaken, zaken die geregeld zouden moeten worden.

'Als je 18 bent ben je nog niet volwassen, als je terugkijkt zie je dat pas.' (v, fg 1)

Een enkeling maakte zich wel al druk over zaken die geregeld zouden moeten worden, en wel eens lastig zouden kunnen gaan worden:

'Zorg om rekeningen die op me af zouden komen, want ik ging vanaf me 18^e op mezelf wonen.' (v, fg 3)

4.3 Terugkijken: waar lag je wakker van toen je eenmaal 18 was?

De zorgen waren er vervolgens na ieders 18^e verjaardag al snel genoeg:

'Ik lag echt wakker van alle dingen die ik moest regelen, financiën, zorgtoeslag, ov...' (v, fg 1)

'Ik lag er echt wakker van, je moet zoveel doen (...) mensen die 18 worden denken 'ja lekker ik word 18', maar verheug je er maar niet te veel op dat je 18 wordt.' (v, fg 1)

Vaak werd in de focusgroepen de paniek beschreven die toesloeg. Een jongere die moeite had de vaste lasten te betalen, en met schulden en verslaving kampte verwoordde het zo:

'Niemand is meer verantwoordelijk voor je. Je moet het helemaal zelf doen. Je draagt de consequenties van je gedrag.' (...) 'Merken dat je niet voorbereid bent op alleen zijn.(...) Merken dat je toch niet zo hard aan je doelen hebt gewerkt, dan je zelf volhield. (...) uit wanhoop foute keuzen maken.' (v, fg 1)

De gevolgen van veranderingen in psychische begeleiding werden ook een aantal keren genoemd:

'Ik was 18 toen ik pas bedacht dat ik jeugdhulp wilde binnen de ggz, want ik werd opgenomen op een volwassenenafdeling en toen dacht ik: 'hier word ik niet beter van.' (v, fg 1)

En:

'Ik stopte net toen ik 18 was met alle gebruik en ik raakte daardoor in de war en had ook psychisch last. (...) En ik had niemand die me begeleidde. Die zei: 'dan moet je dit en dat doen. Niemand die op me lette. Terwijl ik het heel spannend vond en goed van mezelf vond dat ik was gestopt, maar ik was bang dat ik terug zou vallen wat ook gebeurde. En angst dat ik niet wist waar ik moest zijn toen ik 18 was. Ik was ook bang voor dakloos worden of voor de volwassenenstraf. Ik dacht: Oké, stel ik verloot het nu, dan verkloot ik het echt goed...' (v, fg 1)

Onder druk

Een terugkerend punt is dat jongeren onder druk, verkeerde keuzes kunnen maken. Een Jongerenteam lid:

'Toen ik 18 was zeiden ze: 'kun je bij je moeder gaan wonen' en ik zei: 'nu plaatsen jullie me terug bij de bron van mijn problemen.' Er was geen alternatief. Ik zei: 'mijn vrienden zitten in een voorziening of hebben ouders die niet op me zitten te wachten.' Dus ik ging toch naar mijn moeder en dat liep fout. En toen dacht ik 'stik, ik moet weg' en toen ging ik in een veel te duur huis van 650 euro met een inkomen van 750 euro (...) het boeide me niet dat ik niet te eten had. (...) Na een half jaar had ik al 4 maanden huurachterstand en toen werd ik er uit gezet.' (v, fg 1)

Een andere deelnemster die inmiddels in een jongerenopvang woont vertelt dat ze een paar maanden voor ze 18 werd tamelijk plotseling weg wilde bij haar jeugdzorginstelling omdat ze daar naar eigen zeggen niets meer aan had:

'Toen ik zei: 'ik wil weg' kreeg ik dat ding 'Regel je shit' en ik had er niks aan. (...) Die instelling heeft ook bijna niet geholpen, op de dag dat ik er uit moest kreeg ik te horen dat ik niet bij mijn oma terecht kon vanwege corona. De instelling heeft dus niet geholpen, ben zelfs even paar dagen dakloos geweest.' (v, fg 3)

Geld en schulden

De jongeren herinneren zich dat ze schrokken van alle veranderingen die met geld te maken hadden. Bijvoorbeeld het betalen van zaken als waterschapsbelasting en de al genoemde zorgverzekering. De verleiding van het eerst uitgeven van de zorgtoeslag en dan maar bezien of je de zorgpremie kunt betalen leidde tot een discussie over de vraag of het goed zou zijn de zorgpremie automatisch in te houden. In ieder geval gaven de jongeren aan dat het systeem van toeslagen veel vraagt van jongeren.

Een groot deel van de deelnemers heeft ervaring met schulden en herinnert zich dat die al vrij snel na de 18^e verjaardag tot problemen begonnen te leiden. Boetes en betalingsachterstanden werden genegeerd. Of kwamen bij huisgenoten binnen (telecom abonnement op naam moeder). Kleine schulden liepen snel op. Maar het gevoel was tegelijkertijd nog, het komt goed. Een paar jongeren vertellen dat ze er – te gemakkelijk - vanuit gingen dat eerder door hun gemaakte schulden wel door hun ouders zouden worden afbetaald. Aan de andere kant zijn er ook verhalen over hoe ouders hun kinderen met schulden opzadelden, of schulden lieten verergeren. Doordat ouders bijvoorbeeld geld inhielden van de zorgtoeslag. Een meisje vertelt dat haar moeder een tijd lang veel geld van haar leende: ze moest haar studiefinanciering aan haar moeder geven. Hoe dan ook, na een periode van verdringing, begon het wakker liggen van schulden voor de meesten al vrij snel. Een 18 jarige beschrijft het gevoel:

'Ik heb een stapel aan schulden vanwege oude boetes en ik lig daar wel wakker van want ik moet ook nog brieven van schuldeisers binnen krijgen. Ik ben vooral in angst van wat er nog meer gaat komen... Ik kreeg er vandaag een van CJI [Centraal Justitieel Incassobureau] en ik kreeg daar wel een hartaanval van, ik lig wel wakker van de kosten die ik moet maken.' (v, fg 3)

Ze stopt haar hoofd niet meer in het zand en maakt met haar begeleider uit de opvang een plan. En ze heeft na lang zoeken een baantje gevonden. Dat is niet gemakkelijk, helemaal niet in Coronatijd. Sowiezo geven de 18-plussers aan dat het lastiger is om een baantje te vinden dan toen ze 16 waren. Een jongen vertelt dat hij in geldnood zit omdat hij kort na zijn 18^e verjaardag ontslagen is omdat hij te duur zou zijn geworden. Hij heeft sindsdien wel stage gelopen maar geen werk meer gevonden. Hij verdient nog wel iets met gamen, maar lang niet genoeg.

Jongeren zijn het er over eens dat schulden te lang kunnen ophopen voordat er ingegrepen wordt.

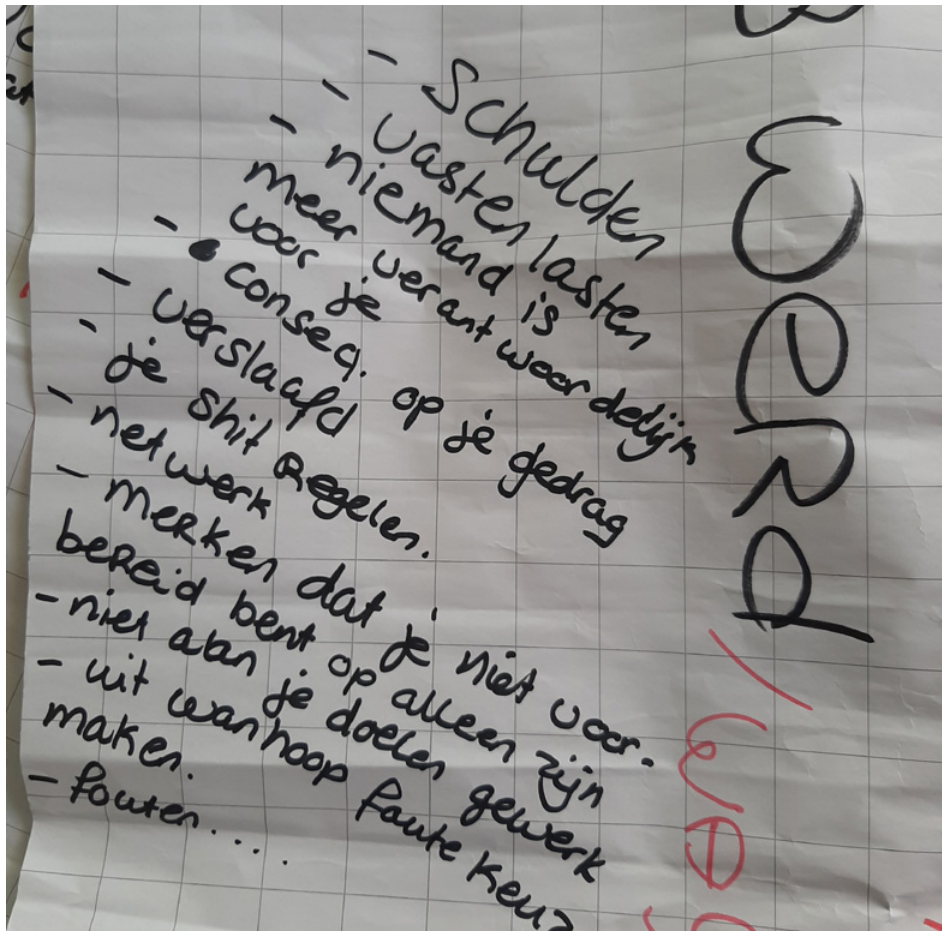
Veranderende relatie met ouders

De relatie met hun ouders hield nogal wat jongeren bezig rond hun 18^e verjaardag: 18 zijn leidde tot een onafhankelijker positie tegenover de ouder(s) en deels ook tot minder conflicten. Een jongen vertelde:

'We hadden niet een gezonde relatie. Mijn moeder was depressief. Het voelde niet dat ik eerder de keuze kon maken uit huis te gaan. Maar toen kreeg ik de optie van beschermd wonen.' (m, fg 1)

Een andere jongen deelde in de focusgroep:

'Mijn vader was er niet. Met mijn moeder een moeilijke relatie. Ik ging op m'n 15^e weg. Je ouders gaan je anders bekijken als je ouder wordt, ze behandelen je anders. Gaan je anders bekijken, je bent niet afhankelijk meer, we kunnen nu beter met elkaar omgaan, mijn moeder en ik.' (m, fg 1)

4.4 De ideale begeleider?

Een volgend gespreksonderwerp betrof de vraag: Hoe ziet voor jou de ideale begeleiding/begeleider er uit? Wat verwachten jongeren van hun begeleiding?

Veel jongeren benadrukken dat ze vooral serieus genomen willen worden en dat ze willen meebeslissen over hun hele traject. Sommigen konden ook aangeven waarin een goede begeleidingsrelatie aan moet voldoen. Zo ontstond een mooie schets van de gewenste begeleiding vanuit het gezichtspunt van de jongeren, dus gekleurd door de persoonlijke ervaringen. Bijvoorbeeld positieve ervaringen:

'Ze helpen je echt met je doelen en ook na je 18^e (...) het is afhankelijk van jou zelf. Als je zelf niet gaat werken dan doen zij ook niet. Jij weet zelf het beste wat je wilt.' (v, fg 1)

Een meisje dat al vier jaar in een opvangvoorziening woont en tevreden is over de begeleiding die ze er krijgt, ziet het verschil met eerdere (jeugd)voorzieningen waar ze woonde ook vooral in de regie die nu bij haar ligt, terwijl in haar ervaring eerder de begeleiders bepaalden welke doelen ze moest behalen. Een aantal andere jongeren deelt die ervaring. Ze zaten wel bij gesprekken, maar ze hadden het gevoel dat het vooral over hen ging. Er wordt geconstateerd dat dat vooral gebeurt als je nog geen 18 bent. Enkele jongeren merkten daarbij wel op dat hoe ouder je wordt, hoe beter je vaak inziet dat je eigen opstelling ook een rol speelt:

'Communicatie gaat van twee kanten: hoe je praat en hoe je op de leiding reageert. (...) Je eigen houding tegenover hun is ook belangrijk.' (v, fg 1)

Gelijkwaardigheid

De ideale begeleider behandelt je in ieder geval als gelijkwaardig zo geven veel deelnemers aan. En niet als iemand die geen verstandige keuzes kan maken.

'Ik vind gelijke behandeling belangrijk. Niet zo van, 'ik ben ouder, ik sta boven jou.' (v, fg 2)

Goede begeleiders geven je ook weer een nieuwe kans, willen met een frisse blik naar je kijken:

'Dat begeleiders blanco het traject in gaan, dat zou ik willen. Nu wordt er naar je gekeken en word je behandeld op basis van wat ze van je lezen... Misschien was ik in het eerste huis wel dat onbehandelbare kind, maar ging het in het tweede huis beter... of gaat het nu beter.' (v, fg 1)

Bemoeien van begeleiders met je netwerk roept een dubbel gevoel op. Sommige jongeren zijn allergisch geworden voor begeleiders die zich bemoeien met hun vrienden, mensen gaat afkeuren. Van de andere kant: een goede begeleider zorgt er wel voor dat je gaat nadenken over je netwerk, om te kijken in wie je nog wel wilt investeren en in wie niet meer.

- luisteren
- blanco het traject starten.
- communicatie
- prof. werken / maar zeker ook met je hart
- ~~daad~~ daadwerkelijk aan je doelen werken.
- open & eerlijkheid
- mensen / pepit / clareit in hun waard katen.

Een jongere met ervaring met jeugdzorg sinds zijn vierde, benoemt dat het om begeleiding op maat moet gaan, om begeleiding die bij je past. Volgens anderen hoort daarbij dat er een klik is. Vaak is er geen gesprek om te kijken of er een klik is. Een enkeling heeft wel eens een begeleider afgewezen.

Dat wil niet zeggen dat begeleiders zich als je vriend of vriendin moeten gedragen. De jongeren willen aandachtige begeleiders die je begrijpen, goed kunnen luisteren, niet veroordelen, zelfvertrouwen meegeven, maar ook iemand kunnen doorzien, een spiegel kunnen voorhouden en corrigeren als dat nodig is. Precies de dingen die een kind ook van zijn ouders in een goede ouder-kind relatie zou moeten ontvangen zoals een paar jongeren opmerkten.

'... dat ze niet te snel oordelen en je wel fouten laten maken, dat ze dat aandurven, want daar leer je van...'
(v, fg 2)

'ik had behoefte aan een familie, je kunt geen vervanger krijgen, maar als [je begeleiders] je begrijpen helpt het wel.' (m, fg 2)

Een ander aspect van goede hulp dat genoemd werd is dat van ervaringskennis inzetten. Het draait daarbij vooral ook weer om begrip tonen, meedenken, als begeleider ook soms je eigen struggle met het leven laten zien:

'Dat begeleiders ook hun eigen ervaring inzetten. En dat hoeft niet ervaringskennis te zijn in de jeugdhulp of jeugd ggz. Je hoeft niet in jeugdzorg te hebben gezeten om toch ervaring te hebben... het gaat ook over huiselijke dingen, over je huis inrichten of wat je beste kunt doen als je doodmoe bent.' (v, fg 1)

De ideale begeleider is ook iemand die 'buiten het boekje kan werken':

'Ook al ben je iemands voogd niet meer, dat ze dan toch zegt: 'kom we gaan even naar de Ikea'... terwijl dat eigenlijk niet mag.' (v, fg 2)

Terugvallen op

De behoefte is groot om op iemand te kunnen terugvallen, ook al heb je op een gegeven moment minder hulp nodig. Jongeren die een goede relatie hadden met een begeleider willen dat graag. Maar ook jongeren die ggz-zorg krijgen houden graag hun therapeut en balen ervan dat ze hun oude therapeut kwijt zijn geraakt sinds ze de jeugdzorg verlaten hebben, of doordat ze om andere redenen door een andere organisatie begeleid worden.

Ook jongeren die met weinig hulp toekunnen, willen toch kunnen terugvallen op iemand als het nodig is:

'Ik vind het heel belangrijk dat ik een achterwacht heb, iemand die ik kan bellen of mailen voor medicatie. Dat de afspraak er is, ik mag hem altijd bellen. Ik kan hem 24/7 bellen. Op vakantie neemt hij zijn telefoon op of word ik meteen doorgeschakeld naar een vervanger.' (v, fg 1)

Een vaste begeleider die je blijft begeleiden, ook na je 18e? Nee, dat hoeft niet altijd het beste te zijn zegt iemand. Je kunt niet alles van een persoon verwachten. Ze wil graag dingen leren van verschillende mensen. Bestaat dé ideale begeleider eigenlijk wel? Mag je van een persoon verwachten dat hij/zij overal aan voldoet?

Aandacht voor moeilijke thema's

Wat veel jongeren gemist hebben in hun jeugdzorgtijd is aandacht voor zaken als seks en ongezonde afhankelijkheid in relaties en misbruik. Seksuele voorlichting leek wel aan ouders of aan 'de straat' overgelaten te worden. Begeleiders leken er van uit te gaan dat de kennis wel elders gehaald werd. Een foute gedachte volgens de jongeren.

'Ik leerde wel hoe ik een condoom om moet doen, maar niet om mijn grenzen aan te geven. Hierdoor ben ik veel te ver gegaan omdat hij zei dat het erbij hoorde.' (v, fg 4)

Het is heel belangrijk dat begeleiders/instellingen het gesprek openen over moeilijke thema's als (machts) misbruik en mishandeling in relaties/gezinnen.

De ideale begeleider samengevat (volgens jongeren die het kunnen weten):

- Leert je niet via jouw dossier kennen: kijkt naar hoe je nu bent en waar je nu staat
- Behandelt je gelijkwaardig, neemt je serieus en laat je meebeslissen over je hele traject
- Denkt mee en spreekt je tegen, geeft je ruimte om fouten te maken, maar roept je ook tot de orde
- Zet jou ook aan het werk
- Laat je niet spartelen, maar leert je zwemmen
- Is beschikbaar en bereikbaar
- Zet zijn/haar eigen ervaring in

4.5 Tips en adviezen van 18+ jongeren voor 18- jongeren

Elke focusgroep werd afgesloten met de vraag 'Welke tips zou jij, terugkijkend, aan iemand geven die nog 18 moet worden?' De ex-jeugdhulp ontvangers kwamen op basis van hun eigen ervaringen tot een flinke hoeveelheid tips voor de nieuwe generatie jongeren die nu jeugdhulp krijgen, sommige gericht op verandering van mindset en gedrag, andere heel praktisch.

Veel tips gaan over positief proberen te blijven denken en doen, zoals blijkt uit de volgende citaten.

'Jongeren hebben het gevoel ik ben opgegeven (...) Terwijl je kunt ook nog advocaat worden of zo.' (v, fg 2)

'Alles wat je meemaakt maakt wat je bent, en daarvan moet je wat maken. Hoe fucked up het ook is, je kunt er toch iets uithalen. Probeer toch van dingen genieten. Anders trek je het gewoon niet.' (v, fg 3)

'Doe dingen voor jezelf... waar je iets van kunt maken.' (m, fg 4)

'Behoud je school, werk, je goede contacten, alles om je leven zo goed mogelijk te houden... ga volhouden, anders kom je in de schulden en moet je jezelf nog tien keer harder bewijzen.' (v, fg 3)

'Als je elke keer stopt met een studie en steeds weer nieuwe start dan maak je schulden. Ook al vind je het niet leuk, maak 'm af, dan kun je in ieder geval een baan vinden. En dan verder zien.' (v, fg 3)

De tips op een rij:

- Bouw op jezelf. Verwacht niet te veel van anderen; denk niet dat zij het voor jou gaan regelen.
- Zorg wél dat je ook op iemand kunt terugvallen.
- Blijf hoop houden: denk dat het altijd beter kan worden.
- Blijf genieten van het leven.
- Denk aan je gezondheid
- Houd vol en doe de dingen die je moet doen
- Probeer vertrouwen te krijgen in je eigen kwaliteiten: doe wat je leuk vindt of wat je goed kunt.
- Vraag om hulp als je er zelf niet uitkomt en pak alle hulp aan die je kunt krijgen.
- Stel al je vragen aan je begeleiders nu het nog kan, ook al denk je dat ze te simpel of raar zijn.
- Heb geduld: accepteer dat het tijd nodig heeft om te komen waar je wilt zijn. Maak het beste van een tussenfase (wonen bij een instantie).
- Schrijf je direct op je 18^e verjaardag in bij het regionale woningnet (zoals Woonnet Haaglanden).
- Kies niet te snel voor een opleiding of woonplek, geef je geld niet zomaar uit (vraag om hulp bij keuzes).
- Probeer school/opleiding af te maken.
- Regel je studiefinanciering op tijd.
- Hou grip op je geld: bijvoorbeeld met een kasboekje. En laat iemand met je meekijken.
- Betaal je rekeningen, vaste lasten eerst.

4.6 Afsluiting

De focusgroepen gaven een goed beeld van de belevingswereld van jongeren van 17 en 18 in de jeugdzorg, gezien door de bril van (iets) oudere jongeren. Het ging er over dingen die de jongeren zelf, terugkijkend, op een andere manier hadden kunnen aanpakken. Vanuit hun eigen ervaringen kwamen de deelnemende jongeren tot bruikbare tips voor de nieuwe generatie 18-minners. Maar het ging ook over hoe jongeren begeleid worden in de jeugdhulp. Daar werd veel kritiek op gegeven maar er werd ook aangegeven hoe dat beter zou kunnen.

De jongeren waren heel open in de gesprekken en zeer respectvol naar elkaar. Naar aanleiding van de persoonlijke ervaringen die werden gedeeld gingen de gesprekken regelmatig stevig de diepte in en kwamen soms heftige gebeurtenissen - mishandeling, misbruik, feitelijke dakloosheid met alle paniek die dat oproept, grote schulden- aan de orde. Juist door het delen daarvan konden de jongeren elkaar verder stimuleren om na te denken hoe dingen in hun situatie waren gelopen en op welke manier het ook anders had kunnen gaan. Wat in elke focusgroep-sessie opviel was jongerenteamdat de jongeren heel erg bereid waren om te kijken wat ze zelf anders hadden kunnen doen of nog anders zouden moeten doen. Vooral de jongeren die inmiddels al wat langer uit de jeugdzorg waren, konden de balans opmaken.

Zo kon een deelnemer (25 jaar) die in een opvangvoorziening woont en vanaf zijn vierde met jeugdzorg te maken heeft gehad, naar eigen zeggen inmiddels rustig terugkijken en vaststellen:

'Ik had geen fijne maar wel een nuttige tijd in de jeugdzorg.' (m, fg 2)

Een leeftijdgenoot is het daar mee eens:

'Ik kijk niet terug op een positieve tijd, maar heeft me wel gevormd tot wie ik ben. Mijn vriendin is al van slag als ze haar tas kwijt is, en dan denk ik: 'je krijgt nog heel wat voor de kiezen.' (v, fg 2)

In de focusgroepen lag de nadruk zeker niet eenzijdig op wat jeugdhulporganisaties of bijvoorbeeld de gemeente anders zouden moeten doen, integendeel. Jongeren zoeken verbeteringen bij zichzelf, bij hun eigen gedrag, hun eigen fouten. Toch moet de oorzaak van problemen – of in ieder geval het onnodig voortduren of verergeren ervan - vaak echt óók gezocht moet worden bij hun thuissituatie, de manier waarop in onze maatschappij de aandacht en begeleiding voor deze jongeren georganiseerd en gefinancierd is én bij de groeiende kansengelijkheid in de maatschappij rond huisvesting, werk- en bestaanszekerheid en opleidingsmogelijkheden. Het belang van dit project zat daarmee óók in het door jongeren onderling nadenken over het hele verhaal – van eigen verantwoordelijkheid tot de verantwoordelijkheid van instanties en de overheid.

Hoofdstuk 5 Conclusies en adviezen

Dit hoofdstuk is tot stand gekomen via een interactief proces, zoals beschreven in hoofdstuk 2. In gezamenlijke besprekingen van het Jongerenteam en leden van de bredere projectgroep zijn de uitkomsten van interviews en focusgroepen besproken en conclusies en adviezen geformuleerd. Het Jongerenteam had daarbij steeds het voortouw én het laatste woord.

5.1 Belang van directe betrokkenheid jongeren

Het belang van dit project ligt in de eerste plaats in het aan het woord laten van de gebruikers van jeugdzorg zélf. Zij hebben gesproken over hun eigen verantwoordelijkheid én die van organisaties en instanties die hen op weg moeten helpen. Zonder de betrokkenheid van het Jongerenteam was dat niet op deze manier gelukt. Dat zoveel jongeren het achterste van hun tong hebben laten zien, open over hun onzekerheden, fouten en toekomstverwachtingen waren, is in de eerste plaats te danken aan de cruciale rol die de jongeren met ervaring speelden in dit onderzoeksproject – van begin tot einde.

Een tweede opbrengst is dat de kennis en kunde van de getrainde groep jongeren is gegroeid: de leden van het Jongerenteam hebben geïnvesteerd in het project en daarmee in zichzelf. Een deel van de jongeren zal zich blijven inzetten voor betere begeleiding en zorg richting gemeente en instellingen in de jeugdhulp en andere jongeren kunnen coachen. Ze hebben hun rol als co-onderzoekers in dit project met verve vervuld. De individuele inzet varieerde in de twee jaar dat het project duurde. Maar op een enkeling na heeft de groep als geheel het tot het eind volgehouden. En ondertussen hebben ze werk gevonden en gehouden, therapieën en opleidingen afgemaakt, zijn ze verhuisd en doorstaan ze de Coronacrisis. Verschillende jongeren deden op verzoek van de gemeente en het ministerie van VWS ondertussen ook mee met gesprekken rond het landelijke Actieprogramma Dak- en Thuisloze Jongeren.

5.2 Conclusies over de overgang 18-/18+

We beschrijven per thema de belangrijkste conclusies.

Toekomstplan en begeleiding bij voorbereiding op zelfstandigheid

De laatste jaren wordt door gemeenten sterk ingezet op het niet loslaten van jongeren die 18 worden voordat 'de basis op orde' is. Beleid of niet, dit onderzoek laat zien dat die basis in de praktijk vaak nog erg wankel is als jongeren de jeugdzorg verlaten. Dat ongeveer de helft van de geïnterviewde jongeren aangeeft wel begeleiding te willen ontvangen na de 18^e verjaardag (ongeacht of zij tevreden of ontevreden zijn over de begeleiding die ze ontvangen) is een indicatie voor het feit dat ook de betreffende jongeren zelf vaak nog niet het vertrouwen hebben dat hun basis op orde is.

Ook wordt er in bijna de helft van de gevallen geen toekomstplan met jongeren gemaakt of gebeurt dat in een (te) laat stadium. Ook lijken de plannen soms smal en gaan ze bijvoorbeeld vooral over huisvesting. Het kan zijn dat het proces om samen een plan op te stellen niet als zodanig begrepen of herkend wordt door de jongere. En wellicht worden plannen heel kort voor hun 18^e verjaardag alsnog opgesteld. Bij jongeren leven de plannen dan echter niet: zij zijn er niet mee bezig en voelen zich niet de eigenaar ervan. Er is geen verplichting om jongeren na hun 18^e nog begeleiding te blijven geven. Jongeren waarvan vermoed kan worden dat een vinger aan de pols nodig is, verdwijnen toch regelmatig (tijdelijk) uit het zicht om vaak later weer een beroep te doen op hulp en opvang.

Een minderheid van de jongeren zegt verdere begeleiding niet te willen en zaken zelf te gaan uitzoeken en regelen, vaak met hulp van familie. Tijdens de focusgroepen kwam naar voren dat jongeren die zeggen dat ze geen begeleiding willen, die misschien wel zouden accepteren als ze in een begeleidingstraject meer op hun verantwoordelijkheid worden aangesproken en meer kunnen meebepalen.

Geldzaken: jongeren overschatten zichzelf en krijgen te weinig oefening aangeboden

De geïnterviewde jongeren in de jeugdhulp maken zich relatief weinig zorgen over geldzaken, terwijl daar vaak wel aanleiding toe is, bijvoorbeeld door de aanwezigheid van schulden. Jongeren gaan lang niet altijd schuldenvrij uit de jeugdzorg, en daarna ontstaan vaak snel (nieuwe) schulden. Het is nog steeds te makkelijk om schulden te maken en er wordt nog steeds te laat aan de bel getrokken als iemand schulden heeft.

Een meerderheid van de jongeren heeft geen duidelijk beeld van toekomstige financiële verplichtingen. Begrippen als zorgverzekering, zorgtoeslag moesten tijdens de interviews regelmatig worden uitgelegd. Veel jongeren overschatten hun kennis op dit vlak. Dat past bij de leeftijd, maar voor jongeren die in een meer kwetsbare positie verkeren, kan dit snel verkeerd uitpakken. Daarom is een goede voorbereiding essentieel. Met bijna de helft van de jongeren is geen of slechts een enkele keer berekeningen gemaakt over uitgaven en inkomsten na 18 jaar. Van herhaald zelf oefenen is geen sprake.

Veel jongeren lijken nonchalant met geldkwesties om te gaan, maar een grote groep jongeren zegt intensievere begeleiding op dit punt te willen.

Huisvesting: veel jongeren worden 18 zonder uitzicht op een stabiele woonsituatie

18- jongeren kijken op punt van huisvesting vooral uit naar de toekomst. Ze dromen van een eigen plek. Veel jongeren denken dat het wel goed komt en zijn – passend bij hun leeftijd - niet altijd even realistisch over de kansen op een 'eigen appartementje'. Heel doelgericht bezig met de volgende stap in huisvesting zijn ze vaak niet. En de vraag is of hun begeleiders dat wél zijn en of zij ook wel de mogelijkheden hebben om jongeren aan huisvesting te helpen. Vaak staan er nog kort voor de 18e verjaardag allerlei opties open (inclusief op straat of in de opvang belanden).

De woonsituatie die ze na hun 18e voor zich zien is heel verschillend: sommige jongeren wonen thuis en blijven dat, soms noodgedwongen, doen. Een aantal jongeren gaat, eveneens noodgedwongen, weer bij (één van) de ouders wonen, niet altijd bij de ouder van voorkeur. Van een intensieve begeleiding van jongere en gezin bij die stap lijkt vaak geen sprake. In de focusgroepen deelden jongeren hun negatieve ervaringen met het onvoorbereid weer thuis gaan wonen. Een flink aantal jongeren, ongeveer de helft, denkt in een of andere vorm van begeleid wonen of kamertraining terecht te komen, of weet althans dat ze op een wachtlijst staan daarvoor. Op een wachtlijst staan is echter geen woonzekerheid. De 18+ jongeren deelden in de focusgroepen indringend wat zelfs dreigende of kortdurende dakloosheid (korter dan een maand) met ze heeft gedaan.

Veel jongeren in ons onderzoek vinden wonen met begeleiding een goede optie. Een eigen plek, een zelfstandige studio of eenheid vinden ze belangrijk. Sommige jongeren zeggen ook op te zien tegen té alleen wonen en willen graag (tijdelijk) met anderen samen wonen.

Dagbesteding (school of werk): het belang van kunnen kiezen en een duidelijk perspectief op vervolgopleiding of beroep

Een deel van de geïnterviewde jongeren is ontevreden over school. Ze hebben veel faalmomenten meegemaakt en ervaren te weinig keuzevrijheid. De ontevredenheid op dit thema die naar boven komt in dit onderzoek, hangt vermoedelijk samen met het grote aandeel jongeren dat verplicht naar school gaat op onderwijslocaties verbonden aan de (semi)-gesloten jeugdzorginstellingen. Een flink deel van de jongeren zit zijn/haar tijd uit op school/opleiding.

Toch staat hoe het gaat op school/opleiding vaak niet bovenaan het lijstje met zorgen. Dat duidt erop dat andere problemen een grotere rol op dat moment in hun leven spelen. Veel 17 jarigen moeten de eerste opleidingsstap (afmaken middelbaar onderwijs) nog afronden en kijken nog niet veel verder vooruit. Uit ander onderzoek weten we dat vooral bij iets oudere jongeren de stress rond (gemiste) kansen en keuzes rond opleiding/werk sterk gaat meespelen. Onderbroken schooljaren en niet bepaalde diploma's door ziekte, opnames of uithuisplaatsingen leiden tot achterstanden, die lastig kunnen worden ingelopen, gaven de 18-25 jarigen in de focusgroepen aan.

Toch levert het onderzoek ook positieve geluiden op over plezier op school of opleiding en goede begeleiding door docenten. Dat lijkt samen te hangen met het gevoel te kunnen kiezen en iets te leren waar je hart bij ligt. Ook is de tevredenheid groter als de jongere een duidelijk beeld van een toekomstig beroep of opleiding heeft.

Sociaal netwerk: klein en niet altijd stabiel, een volwassene om op terug te kunnen vallen niet altijd in beeld

Gevraagd naar hun sociale netwerk gaven veel jongeren aan tevreden te zijn. Bij doorvragen bleek dat netwerk echter vaak best klein en niet altijd stabiel. Jongeren die zeggen tevreden te zijn, hebben vaak tenminste één leeftijdgenoot waar ze goed mee kunnen opschieten en daarnaast een goed contact met een of meer familieleden. Ouders werden daarbij vaak genoemd.

Uit de focusgroepen kwam naar voren dat na het verlaten van de jeugdzorg het sociaal netwerk vaak niet sterk genoeg was om een jongere echt tot steun te zijn. Begeleiders weten niet altijd op wie jongeren écht kunnen terugvallen. Begeleiders stimuleren het maken van nieuwe contacten.

Relatief veel geïnterviewde jongeren hebben (redelijk) goed contact met een of beide biologische ouders (en soms ook met een zus of broer). Onder de jongeren zonder contact met de biologische ouders, zegt ruim de helft te kunnen terugvallen op zussen en broers, ooms, tantes, nichtjes enzovoorts. Het terugvallen op ouders is overigens ook vaak een noodzaak, of een kwestie van loyaliteit en kent vaak toch ook problematische kanten, vertelden de deelnemers aan de focusgroepen.

Het echt vertrouwen van andere mensen is vaak moeilijk. Ook het vragen om hulp is lastig voor de meeste jongeren, zo geven ze aan. Als het gaat om op wie de jongere na de 18^e verjaardag kan terugvallen worden meestal dezelfde personen genoemd als nu in beeld zijn. Vaak worden dan begeleiders genoemd, hoewel veel jongeren niet weten in hoeverre ze op begeleiders kunnen blijven terugvallen. Bovendien is kunnen terugvallen op een begeleider niet voldoende.

5.3 Adviezen

Het project heeft veel tips en adviezen opgeleverd voor jongeren tussen de 16 en 18 jaar, maar ook voor jongeren die net 18 zijn geworden. Ook leverde het project aanbevelingen op voor instellingen en gemeenten. De adviezen zijn in eerste instantie aan professionals gericht, maar gaan ook uit van een zo actief mogelijke rol van jongeren zelf.

Samenvatting adviezen

Samengevat luiden de twaalf belangrijkste adviezen aan jeugdhulp- en opvangorganisaties en gemeenten als volgt:

- 1 Laat jongeren niet los voordat de 'Big 5' gerealiseerd is. Leg dat vast in een samen met elke jongere opgesteld eigen Toekomstplan.
- 2 Gemeente: check of jeugdzorginstellingen ook echt met elke jongere een Toekomstplan maken.
- 3 Geen enkele jongere mag de jeugdzorg verlaten zonder goede informatie (bijvoorbeeld de 'Kwikstart'-app)
- 4 Als een jongere nog begeleiding nodig heeft: kijk of de oude begeleider kan blijven of draag de jongere goed over aan een nieuwe begeleider. Ga na of er na afsluiting van de (verlengde) jeugdzorg nog een waakvlam-contact mogelijk is.
- 5 Geef veel eerder en veel meer informatie op financieel gebied. Oefen veel meer met budgetteren.
- 6 Financiële coach: spreek af dat een professional of iemand uit het sociale netwerk vanaf de 18e verjaardag minstens een jaar meekijkt met de financiën van een jongere.
- 7 Bied jongeren woonzekerheid: laat jongeren nooit de jeugdzorg verlaten zonder een stabiele woonplek. Passende, betaalbare huisvesting is een recht!
- 8 Geef 'jeugdzorg jongeren' extra ondersteuning en begeleiding bij het volgen van een vervolgopleiding.
- 9 Zorg dat jongeren de jeugdzorg niet verlaten zonder een zelfgekozen mentor (een JIM = Jouw Ingebrachte Mentor): een familielid, een buurman/buurvrouw, ouder van een vriend/vriendin, eventueel een sportcoach of leraar van school: een volwassene waar de jongere op terug kan vallen.
- 10 Probeer te organiseren dat jongeren – als ze dat willen - met een buddy of maatje (leeftijdgenoot/iemand met dezelfde ervaring) contact kunnen onderhouden als ze de jeugdzorg verlaten.
- 11 Benut ervaringskennis: jongeren uit de jeugdzorg nemen soms meer aan van andere jongeren die in eenzelfde situatie gezeten hebben.
- 12 Maak mogelijk dat jongeren met ervaring in de jeugdzorg getraind en opgeleid kunnen worden tot ervaringscoach van jongeren in de jeugdzorg.

Volledige adviezen

De complete adviezen, inclusief toelichting, luiden als volgt:

• Hoofdadvis: laat pas los als het kan

Beleid en praktijk van de ondersteuning van 16 - 27 jarigen verder verbeteren: laat jongeren niet los voordat - de 'Big 5' gerealiseerd is. Leg dat vast in een samen met elke jongere opgesteld eigen Toekomstplan.

• Leg de Big 5 vast in een toekomstplan

- Begin op tijd met het maken van een toekomstplan als voorbereiding op zelfstandigheid.
- Maak de stappen naar de doelen in dat plan helder en duidelijk: laat bijvoorbeeld rond huisvesting concrete opties zien en weeg samen met de jongere voor- en nadelen af.
- Instellingen moeten er actiever voor zorgen dat ieder jongere een toekomstplan heeft dat leeft bij hem/haar en de begeleiders.
- Het plan moet ook na de overgang van jeugdhulp naar volwassenenbegeleiding een belangrijke rol blijven spelen.
- Gemeenten/regio's kunnen via steekproeven checken of er een toekomstplan is. Ze kunnen dat ook een belangrijke(r) plaats geven in hun afspraken met de aanbieders van jeugdzorg.

• Zorg voor goede informatie en continuïteit in begeleiding

- Geen enkele jongere mag de jeugdzorg verlaten zonder een goede informatievoorziening (bijvoorbeeld de 'Kwikstart'-app, kennis van de verlengde jeugdzorg). Herhaling van informatie is heel hard nodig!
- Zorg voor continuïteit in de begeleiding (vast gezicht). Of zorg voor een goede, warme, overdracht als een jongere aan een andere begeleider/organisatie wordt toevertrouwd.
- Zorg ervoor dat de afgesloten begeleiding van een jongere zonder te veel bureaucratische rompslomp weer kan worden opgestart als de situatie van een jongere daarom vraagt.
- Ga na of er na afsluiting van de (verlengde) jeugdzorg nog een waakvlam-contact mogelijk is.

• Financiën: begin vroeger met oefenen en blijf jongeren coachen

- Geef veel eerder en meer informatie op financieel gebied aan jongeren die jeugdhulp krijgen. Blijf die informatie herhalen en laat jongeren regelmatig oefenen met budgetteren en prioriteren. Overschat de financiële zelfredzaamheid van jongeren niet: ga er van uit dat jongeren nog niet echt hun financiële huishouding kunnen regelen en vaak niemand hebben om in vertrouwen geldzaken mee te kunnen bespreken.
- Zorg dat iemand (een professional of iemand uit het sociale netwerk) kan meekijken met financiële vragen en als (strenge) financiële coach kan optreden. Spreek dit af voor minstens een jaar en houd de jongere en de coach daaraan. Help jongeren met schulden/die dreigen in schulden te raken zo vroeg mogelijk. Leer jongeren over laagdrempelige mogelijkheden voor hulp op dit vlak, zoals het JIP (Jongeren Informatie Punt) en het JIT (Jeugd Interventie Team) en als de problemen al groot zijn het Jongeren Perspectief Fonds.
- Houd als jongere een kasboekje bij: het is als je het een tijdje doet niet veel werk en het geeft overzicht en rust.

- **Huisvesting: bied woonzekerheid**

- Bied jongeren woonzekerheid: laat jongeren nooit de jeugdzorg verlaten zonder een stabiele woonplek. Adequate huisvesting is een recht en een absolute basis voor alle andere noodzakelijke zorg en begeleiding. Zorg voor een goede woonplek in een studentenkamer of studio (liefst permanent, in ieder geval voor drie jaar of langer). Investeer in nieuwe vormen van jongerenhuisvesting, bijvoorbeeld binnen gemengde woonvormen, samen met (andere) studenten of starters.¹⁸
- Bereid jongeren goed en op tijd voor op wat hen te wachten staat op het gebied van wonen. Praat over wat mogelijke opties zijn en hoe kansrijk die zijn. Stel een goed plan op.
- Alleen op een wachtlijst voor een (begeleide) woningvoorziening of woning staan is geen woonzekerheid, terug naar het ouderlijk huis als overbruggende noodgreep evenmin. Als het doel is om weer thuis te gaan wonen, dan moet hier vroegtijdig op ingezet worden en al vóórdat de jongere weer naar huis gaat moet goede begeleiding voor het gezin beschikbaar zijn. Alleen gezamenlijk kunnen jongere, gezin en begeleiding bekijken of weer samen onder één dak wonen een goede mogelijkheid zou kunnen zijn.

- **Dagbesteding: versterk aansluiting school - vervolgopleidingen**

- De aansluiting middelbare school en vervolgopleidingen kan nog steeds beter. Vergroot de mogelijkheden voor combinatie van werken en leren.
- Geef 'jeugdzorg jongeren' extra ondersteuning en begeleiding bij het volgen van een vervolgopleiding. Veel jongeren zijn al vaak vastgelopen, hebben door hun gedrag kansen verpest en moeten opboksen tegen een negatieve beeldvorming. Zoek als begeleider contact met opleidingen, raad extra persoonlijke aandacht aan en creëer meer bewustzijn over de achtergrond van de jongeren uit de jeugdzorg bij opleidingen en werkgevers.

- **Sociaal netwerk: zet in op zelfgekozen mentoren en maatjes**

- Zet sterker in op door de jongeren zelfgekozen mentoren uit hun sociale omgeving (familieleden, burens, een contact via een sportvereniging, eventueel een leraar van school). Werk, kortom, met een JIM (jouw ingebrachte mentor): een volwassene waar de jongere op terug kan vallen.
- Zet vroegtijdig in op versterking van het sociale netwerk van jongeren. Zorg dat je als begeleider/coach zoveel mogelijk inzicht in het sociale netwerk van een jongere krijgt. Moedig jongeren aan om nieuwe vrienden te maken en de banden met familie en oude vrienden (als dat een optie is) te versterken. Verlaag de drempel om ook in (semi-)gesloten settings goede vriendschappen op te bouwen met mensen van buiten.
- Probeer te organiseren dat jongeren – als ze dat willen - met een buddy of maatje (leeftijdgenoot of iets oudere jongere met ervaring) contact kunnen onderhouden als ze de jeugdzorg verlaten.

- **Benut ervaringskennis**

- Ervaringskennis inzetten helpt om bruggen te slaan naar jongeren. Jongeren uit de jeugdzorg nemen soms meer aan van andere jongeren die in eenzelfde situatie gezeten hebben.
- Maak mogelijk dat jongeren met ervaring in de jeugdzorg getraind en opgeleid kunnen worden tot ervaringscoach of voorlichter van jongeren in de jeugdzorg. Er is groep jongeren die graag van betekenis wil zijn voor andere jongeren en zo'n rol graag wil vervullen naast studie of werk.
- Daarnaast zijn er jongeren die een opleiding volgen om in de (jeugd)zorg te gaan werken, zij zijn gebaat bij organisaties die open staan voor het aannemen van goed opgeleide professionals met ervaring als cliënt in de zorg.

¹⁸ Zie voor deze vormen van huisvesting voor jongeren o.a.: <https://www.hu.nl/onderzoek/projecten/gemengd-wonen-lessen-uit-de-praktijk> en <https://www.expex.nl/de-woningmarkt-voor-jongeren-uit-de-jeugdzorg> en <https://zwerfjongeren.nl/nieuwsbericht/woonlab-gaat-geschiede-huisvesting-voor-dakloze-jongeren-versnellen/>

Bijlage: Bronnen & websites

Bulsink, D., Kleine, L., Potgieter, J. & Mak, J. (2018). Koersen Op Eigen Kunnen: Opvangjongeren verbeteren hun voorzieningen en werken aan hun toekomst. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.

Davelaar, M., Gruppen, A. & Knevel, J. (2018). Goede burens. Lessen uit gemengde woonprojecten in Utrecht. Utrecht: Kenniscentrum Sociale Innovatie Hogeschool Utrecht.

Davelaar, M., Mak, J. & Salvador, C. (2015). Empowering People, Improving Services: Participatory Audits in Homeless Services. In: Homeless in Europe, spring 2015, Brussels: FEANTSA, pp 17-19.

Davelaar, M. & Verleun, A. (2014). Van vraag naar verbetering. PAJa! Utrecht: jongeren keuren de opvang. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.

Davelaar, M. & Mierlo, J. van (2013). Cliënten keuren de dagbesteding. Een bottom-up evaluatie van acht Haagse dagbestedingsvoorzieningen. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.

Gemeente Den Haag (2017). Haagse jeugd, Samen aan zet – Beleidsplan jeugd 2018 – 2020 (RIS298573).

Gemeente Den Haag (2017). Agenda kwetsbare jongeren 16 – 23 (RIS296202).

Janssen, T., Schelling, F., Alphen B. van & Vries Lentsch, S. de (2016). Knelpunten aansluiting 18-/18+ in Haaglanden. Den Haag: Jong Doet Mee i.s.m. Jeugdbudsman Den Haag.

Mak, J. & Davelaar, M. (2011). Het Jongerenkeuringsteam in actie. Participatie Audit (zwerf-)jongeren Den Haag. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.

Ministerie van VWS (2019). Actieprogramma Dak- en Thuisloze Jongeren 2019-2021. Den Haag: VWS.

Spies, H., Tan, S., & Davelaar M. (2016). De jeugd maar geen toekomst? Naar een effectieve aanpak van sociale uitsluiting. Amsterdam: SWP.

Websites:

<https://www.straatconsulaat.nl/>

https://www.maraprojecten.nl/project_cat/jongeren/

<https://www.jongdoetmee.nl/the-big-five/>

<https://www.expex.nl/>

<https://www.expex.nl/project/stay-connected-voor-18-jongeren/>

<https://jeugdbudsman.denhaag.nl/>

<https://zwerfjongeren.nl/>

<https://www.16-27.nl/nieuwsbrief>

<https://kennisnetwerkjeugdhaaglanden.nl/>

Colofon

Uitgave: Stichting Straat Consulaat en Stichting Mara, Den Haag, 2021

Auteur: Maarten Davelaar, in samenwerking met Jongerenteam Samen 18 en vooruit, Straat Consulaat, Stichting Mara en Fietje Schelling

Financiers: Fonds 1818, Stichting Boschuyzen, Stichting Levi Lassen, Liduina Fonds, gemeente Den Haag

Opmaak & vormgeving: Studio Stennis